

ANTI-KVARISK KONSEKVENSANALYS

Detaljplan för fastigheten Vita Liljan 3 mfl

Stadsdelen Bredäng

Stockholm kommun

2024-11-08

AIX

Benämning	Antikvarisk konsekvensanalys
Kommun	Stockholm
Fastighet	Frimurareorden 2, Urmakaren 49, Utile Dulci 2, Vita Liljan 2-4
Datum	2024-11-08

I samband med planarbetet för nya bostäder och verksamhetslokaler i de östra delarna av Bredäng och för utveckling av Bredängs kyrka har AIX Arkitekter fått i uppdrag av Stockholm stad att ta fram rubricerad antikvariska konsekvensanalys. Syftet med denna handling är att beskriva de konsekvenser planförslaget får för de kulturvärden som identifierats inom och i anslutning till planområdet. Konsekvensanalysen utgör även underlag i de avvägningar som görs mellan olika intressen i planförslaget.

Till grund för denna konsekvensanalys finns en kulturmiljöanalys (Tengbom, 2016) samt antikvariska förundersökningar för två enskilda byggnader (båda AIX, 2023). Planförslaget och förslag på förändringar i enskilda byggnader som bevaras har bedömts mot de värdebärande karaktärsdrag och de rekommendationer som anges i nämnda underlag.

De handlingar som har granskats har tillhandahållits av respektive byggaktör genom Stockholm stadsbyggnadskontor.

Projektorganisation:

Uppdragsansvarig
Johan Örn
Byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden - K
johan.orn@aix.se 08-595 002 11

Handläggare
Petter Johansson
Byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden - K
petter.johansson@aix.se 073-034 11 31

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning.....	4	6. Vita Liljan 2.....	26
2. Inledning.....	6	Nulägesbeskrivning	26
Bakgrund	6	Förslaget	28
Läsanvisning	7	Antikvarisk konsekvensanalys	31
Tidigare ställningstaganden avseende kulturvärden	8	7. Urmakaren 49.....	33
Relevanta lagrum och förutsättningar	11	Nulägesbeskrivning	33
3. Övergripande planbeskrivning.....	13	Förslaget	33
Vyer över planförslaget med omgivning	14	Antikvarisk konsekvensanalys	35
Antikvarisk konsekvensanalys för planförslaget i sin helhet	15	8. Frimurareorden 2.....	36
4. Utile Dulci.....	17	Nulägesbeskrivning	36
Nulägesbeskrivning	17	Förslaget	39
Förslaget	18	Antikvarisk konsekvensanalys	41
Antikvarisk konsekvensanalys	19	9.Källor.....	43
5. Vita Liljan 3 och 4.....	22		
Nulägesbeskrivning	22		
Förslaget	23		
Antikvarisk konsekvensanalys	24		

1. Sammanfattning

Nedan följer en sammanfattning av de väsentliga delarna och de viktiga slutsatserna i föreliggande rapport.

Inledning

Aktuellt planområde omfattar Bredängs kyrka i centrum och delar längs Bredängsvägen, Vita liljans väg, Gröna stugans väg samt Ålgrytevägen i de östra delarna av Bredäng. Planen syftar till att möjliggöra nya bostäder och nya verksamhetslokaler, samt prövar om- och påbyggnad av Bredängs kyrka och den fd panncentralen. Planförslaget innebär att befintlig industribebyggelse rivs.

Stadsdelens kulturvärden har tidigare behandlats i en kulturmiljöanalys från Tengbom arkitekter (2016) samt genom Stadsmuseet i Stockholms klassificering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Antikvariska förundersökningar för Bredängs kyrka respektive den fd panncentralen har tagits fram av AIX (båda 2023). Föreliggande antikvariska konsekvensanalys följer strukturen i Tengboms kulturmiljöanalys.

Planförslaget i sin helhet

Planförslaget innebär att nya flerbostadshus uppförs inom befintligt småindustriområde. I korsningen Ålgrytevägen/Bredängsvägen föreslås två bostadshus i form av flerbostadshus. På två kulturhistoriskt värdefulla byggnader adderas till och påbyggnader.

Förslaget innebär att läsbarheten av den ursprungliga stadsplanen från 1960-talet fragmenteras, med negativ påverkan på kulturvärden som följd. De enskilda byggnaderna som rivs är gulmarkerade i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering, och området bedöms i kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) som tåligt. Detta i kombination med att de egenskaper

som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärden i stor utsträckning saknas inom dessa fastigheter gör att förslagets påverkan på kulturvärden bedöms som måttlig.

För att stadsdelen även i fortsättningen skall präglas av enhetliga bebyggelsegrupper, vilket är ett viktigt karaktärsdrag för Bredäng, efterfrågas en enhetlig gestaltning av ny bebyggelse avseende material och kulör, med konsekvent utformning av tak samt placering av balkonger. En enhetlig gestaltning bidrar till att inpassa de nya bebyggelsegrupperna i den befintliga miljön och tillåter den kulturhistoriskt värdefulla skivhusbebyggelsen att även fortsättningsvis utgöra ett dominant inslag i stadsbilden, vilket är en förutsättning för att förslagets påverkan på kulturvärden endast betraktas som måttlig.

Utile Dulci 2

På fastigheten ligger en industri- och kontorsbyggnad från 1970-talet som är gulmarkerad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering. Planförslaget innebär att byggnaden rivs. På fastigheten uppförs fem punkthus som delvis länkas samman genom tre lägre lamellhus. Planförslagets två byggnadstyper varierar i höjd och planform och bryter mot den struktur med enhetliga bebyggelsegrupper som råder i stadsdelen. Genom en gestaltning som refererar till skivhusbebyggelsen ökar möjligheterna för den nya bebyggelsen att upplevas som ett väl anpassat tillägg i samspel med befintlig kulturhistoriskt värdefull skivhusbebyggelse.

Den nya bebyggelsen uppförs inom ett begränsat område som ligger utanför den kulturhistoriskt värdefulla skivhusbebyggelsen. Vidare bedöms Utile Dulci 2 som tåligt för förändring och dessutom saknas i stort sett de egenskaper som ligger till grund för stadsdelens höga

kulturvärden inom fastigheten. Detta gör sammantaget att förslagets påverkan på kulturvärdena betraktas som måttlig.

Vita Liljan 3 och 4

På fastigheterna ligger två industri- och kontorsbyggnader från 1960- och 1970-talet. Byggnaderna är gulmarkerade i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering. Planförslaget innebär att byggnaderna rivs. På fastigheterna uppförs punkthus och lamellhus. Planförslagets två byggnadstyper varierar i höjd och planform och bryter mot den struktur med enhetliga bebyggelsegrupper som råder i stadsdelen. Genom en gestaltning som refererar till skivhusbebyggelsen ökar möjligheterna för den nya bebyggelsen att upplevas som ett väl anpassat tillägg i samspel med befintlig kulturhistoriskt värdefull skivhusbebyggelse.

Med hänsyn till att de egenskaper som ligger till grund för Bredängs höga kulturvärden i stor utsträckning saknas på Vita Liljan 3 och 4, och förutsatt att ny bebyggelse ges en gestaltning som anpassas till områdets karaktär, betraktas förslagets påverkan på kulturvärden i stadsdelen som helhet som måttlig.

Vita Liljan 2

På fastigheten ligger den fd panncentralen från 1960-talet som är grönmarkerad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering. Byggnaden består av tre sammankopplade byggnadskroppar, där maskinhallen med exponerad betongstomme och uppglasad fasad mot norr bidrar till byggnadens arkitektoniska värde. Planförslaget innebär tre nya punkthus, varav två uppförs på de lägre byggnadskropparna och ett uppförs som en till- och påbyggnad av maskinhallen med avvikande gestaltning.

Förändringen av panncentralens form och volym påverkar läsbarheten av den ursprungliga byggnaden. Genom att ge de olika tilläggen en gestaltning som tydligt förankrar de i sin respektive byggnadstypologi kan konsekvensen begränsas. Vidare är det av stor vikt att till- och påbyggnaden av maskinhallen ges en medveten gestaltning och bearbetning avseende material och kulörer etc samt att maskinhallens uppglasade norrfasad även i fortsättningen tillåts vara visuellt framträdande och tydligt läsbar i byggnadens uttryck.

Urmakaren 49

På fastigheten ligger en byggnad från år 1991, som ej bedöms besitta sådana kulturvärden att ett bevarande är motiverat. Planförslaget innebär att byggnaden rivs, och att ett skivhus samt ett punkthus uppförs.

Skivhuset förväntas kunna upplevas som ett väl inpassat tillägg i befintlig bebyggelsestruktur. Punkthuset utgör ett mer främmande tillägg som påverkar läsbarheten av planstrukturen med tydligt avgränsade byggnadsgrupper. Fastighetens tydliga avgränsning mot Ålgrytevägen och Bredängsvägen gör att nybyggnationens påverkan på områdets kulturvärden betraktas som begränsad, förutsatt en medveten och anpassad fasadgestaltningen mot gatan.

Frimurareorden 2

På fastigheten ligger Bredängs kyrka, som karaktäriseras av kubiska volymer och brunt tegel. Byggnaden är utförd med stor omsorg om material och gestaltning. Den är välbevarad med såväl ursprunglig planlösning som originalmaterial exteriört som interiört. Byggnaden är grönmärkerad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering. Planförslaget innebär att kyrkan byggs på med en våning, förses med en brandtrappa på den östra fasaden samt att en ny entré i form av ett vindfång tillskapas i den södra fasaden.

Påbyggnaden innebär en märkbar förändring av byggnadens volym. Med hänsyn till sitt tydliga formspråk bedöms kyrkan kunna bära upp den typen av påbyggnad som föreslås, förutsatt höga krav på materialitet och detaljutformning. Den nya entré som föreslås mot söder innebär negativ påverkan på byggnadens kulturvärden. Att ta upp ett dörrhåll i muren och tillföra ett vindfång i det föreslagna läget kan vara möjligt under förutsättning att tillägget ges en värdig och till byggnaden väl anpassad utformning. Vidare bör vindfånget hålla samma höga kvalitet som befintlig byggnad vad gäller material och utförande.

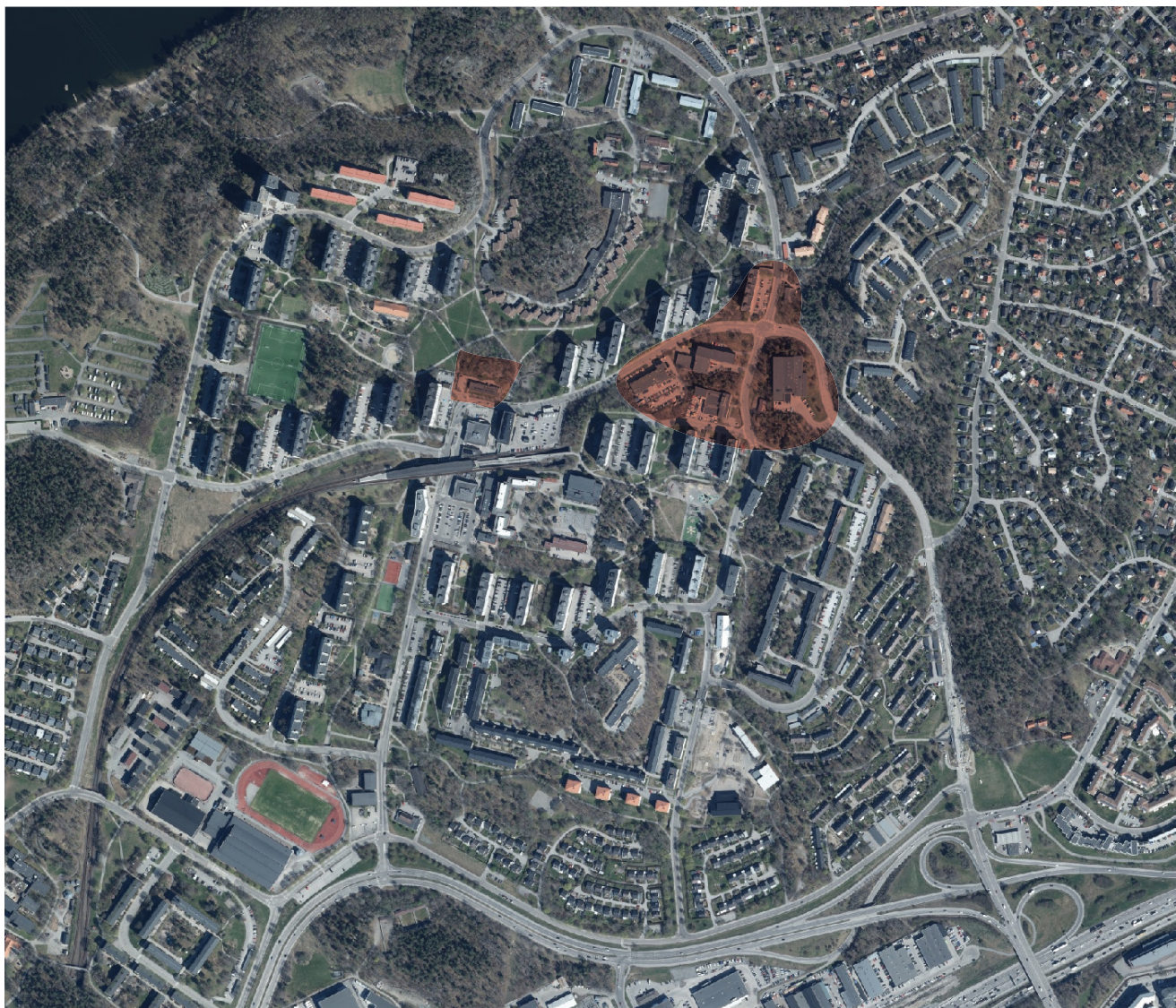
2. Inledning

Bakgrund

Bredäng tillhör ett av de fokusområden för stadsutveckling som pekas ut i Stockholm stads översiktsplan med möjligheter att kompletteras med blandade funktioner och att stärka gröna kvaliteter. Bredäng ingår även i den förvaltningsövergripande satsningen Fokus Skärholmen med avsikt att tillföra området (Bredäng, Sättra, Skärholmen och Vårberg) minst 4 000 bostäder och förbättrade stadskvaliteter.

Aktuellt planområde omfattar Bredängs kyrka i centrum och delar längs Bredängsvägen, Vita liljans väg, Gröna stugans väg samt Ålgrytevägen i de östra delarna av Bredäng. Planen syftar till att möjliggöra nya bostäder och nya verksamhetslokaler. Studerat förslag innehåller cirka 725 till 750 nya bostäder, i flerbostadshus. Den nya bebyggelsen föreslås i två olika skalnivåer - en högre med punkthus och skivhus, en lägre med korta lameller. Planförslaget innebär att ett antal byggnader rivs, bland annat industribebyggelse från 1960-talet.

Aktuell detaljplan prövar om- och påbyggnad av två kulturhistoriskt värdefulla byggnader; Bredängs kyrka på fastigheten Frimurareorden 2 och den fd panncentralen på fastigheten Vita Liljan 2. Planförslagets utmaningar är i huvudsak kopplade till en utveckling av ny bebyggelse i en kulturhistoriskt värdefull miljö.

Ortofoto Bredäng. Planområdet anges genom markering. Källa: Lantmäteriet.

Läsanvisning

Föreliggande antikvariska konsekvensanalys är disponerad enligt följande.

Kapitel 1 redogör för tidigare ställningstaganden avseende kulturvärden som omfattar planområdet. Vidare följer en redogörelse för de lagrum och förutsättningar som utgör grund för projektet. Kapitel avslutas med en övergripande beskrivning av planförslaget samt en antikvarisk konsekvensanalys av planförslaget som helhet.

De efterföljande kapitlen är indelade efter respektive del av planförslaget. Kapitlen följer samma struktur: En nulägesbeskrivning som ger en överblick över de befintliga förutsättningarna inom respektive delområde, följt av en redogörelse över förslaget för respektive delområde. Varje kapitel avslutas med en antikvarisk konsekvensanalys. Den antikvariska konsekvensanalysen redogör för konsekvensen av rivning av befintlig bebyggelse varefter analysen följer samma struktur som kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016), där förslaget analyseras under följande rubriker: bebyggelsestruktur, bebyggelsens karaktär, det gröna Bredäng, vägarnas och gångstråkens struktur, samt siktlinjer vyer och blickfång. Kapitel avslutas med en sammanfattande analys.

Den antikvariska konsekvensanalysen i de kapitel som avser Bredängs kyrka samt den fd panncentralen tar även stöd i respektive förundersökning (AIX, 2023).

Observera att föreliggande konsekvensanalys endast inkluderar de egenskaper eller värdefulla delar och detaljer som redovisas i de olika underlagen och som påverkas av det aktuella planförslaget.

Tidigare ställningstaganden avseende kulturvärden

Kulturmiljöanalys Bredäng (Tengbom arkitekter AB)

Tengbom arkitekter tog år 2016 fram en kulturmiljöanalys för de centrala delarna av Bredäng i syfte att beskriva och analysera stadsdelens kulturmiljövärden samt hur de bör hanteras vid förtätning i området. Kulturmiljöanalysen utgör underlag från vilken föreliggande konsekvensanalys har sin utgångspunkt. Nedan följer en bearbetad sammanfattning av de viktigaste värden och karaktärsdrag för Bredäng som presenteras i kulturmiljöanalysen.

Bredäng är en god representant för efterkrigstidens stadsbyggnadsideal. Bebyggelsen består främst av skivhus, lameller och radhus, som breder ut sig kring ett centrum. De enskilda byggnaderna är väl integrerade i det kuperade landskapet. Omfattande växtlighet och stora grönområden och parker är karaktäristiska egenskaper som gör Bredäng till ett konsekvent genomfört exempel på idén om hus-i-park, och utgör värdefulla inslag i stadsbilden. I områdets norra del finns Jakobsbergs gård och Villa Lyran som är de enda byggnader i Bredäng som är uppförda före 1960-talet och är väsentliga för kunskapen om stadsdelens ursprung och historia.

Karaktäristiskt för bebyggelsestrukturen i centrala Bredäng är de enhetliga, jämnhöga och parallellt ställda byggnaderna med jämna avstånd i flera olika bebyggelsegrupper som bildar ett rationellt och enhetligt mönster. Bebyggelsen förmedlar på ett tydligt sätt sitt ursprung genom gestaltungsprinciper och en materialpalett som är typiskt för 1960-talet. Skivhusens putsfasader kontrasterar mot centrumbebyggelsens av tegel och betong präglade uttryck. Gårdarna bildar små parkrum med gräsmattor samt grupper av träd och buskplanteringar som bäddar in skivhusen i grönska.

Stadsdelen har en trafikseparerad plan med vägar som huvudsakligen följer landskapets naturliga formationer.

Runt bebyggelseområdena löper matargator, och genom stadsdelen finns och ett väl utbyggt gångbanesystem som knyter ihop Bredäng med omgivande stadsdelar.

Bredängs tidstypiska bebyggelse-, väg- och grönstruktur bildar en arkitektonisk helhetsmiljö som omfattas av stora kulturmiljövärden. Väsentligt i Bredäng är den starka samverkan mellan landskap, bebyggelse och växtlighet. Bredängs centrala delar, med centrum och omgivande skivhusbebyggelse samt lamellhusbebyggelse i utkanterna, har som ett tidigt och väl genomfört exempel på 1960-talets stadsplanering en viktig plats i Stockholms stadsbyggnadshistoria.

De kulturhistoriskt värdefulla byggnader och områden som finns i Bredäng är i olika utsträckning känsliga för förändringar som påverkar de kulturhistoriska värdena. I kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) redovisas dessa i en sårbarhetskarta för bebyggelsen och en för de gröna strukturerna. På vilket sätt respektive byggnad eller område påverkas av en särskild förändring varierar från fall till fall och kräver en situationsspecifik bedömning, vilket inte har gjorts i Tengboms kulturmiljöanalys.

RÖD = Hög känslighet

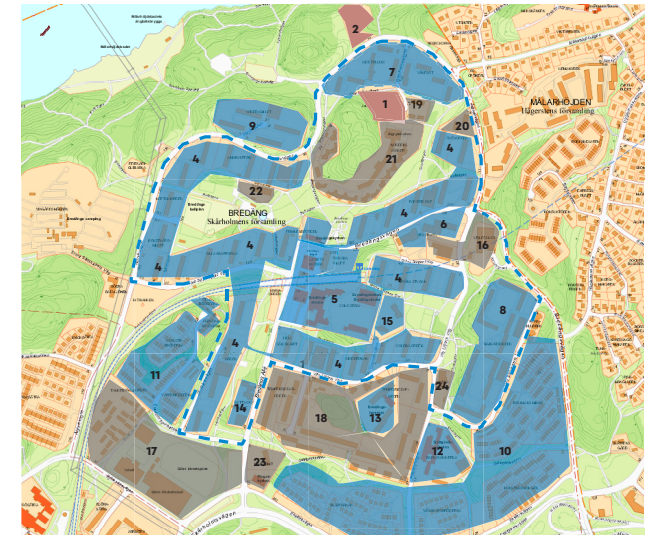
Särdrag, byggnad eller grönområde som har hög känslighet för förändring och ska bevaras och inte ändras.

BLÅ = Känsligt

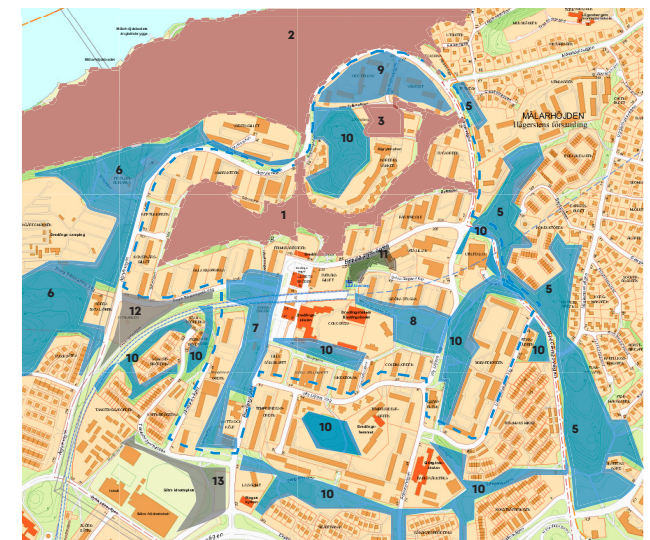
Särdrag, byggnad eller grönområde som är känsligt för förändringar. Vissa förändringar kan tålas om de utförs med omsorg och anpassning till befintliga värden.

GRÅ = Tåligt

Särdrag, byggnad eller grönområde som är tåligt för förändringar. Ingår i området men är inte huvudsaklig bärare av kulturhistoriska värden eller bidrar inte till de kulturhistoriska värdena i större utsträckning. Har inte stora miljöskapande värden eller kan tidigare ha förvanskats.

Sårbarhetskarta, bebyggelse. Källa: Tengbom (2016).

Sårbarhetskarta, gröna ytor. Källa: Tengbom (2016).

Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering

I Stadsmuseet i Stockholms klassificering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer har Bredäng pekats ut som ett område med särskilt kulturhistoriskt värde.

Jakobsbergs gård, Villa Lyran samt skivhuset på fastigheten Coldinuorden 3 är blåklassade vilket är den högsta klassen och omfattar miljöer och objekt som bedöms ha synnerligen höga kulturhistoriska värden.

Centrumbebyggelsen och skivhusen är grönklassade vilket innebär ett högt kulturhistoriskt värde och betyder att bebyggelsen bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. I södra Bredäng har två grönmarkerade byggnader rivits, en skola och ett ålderdomshem.

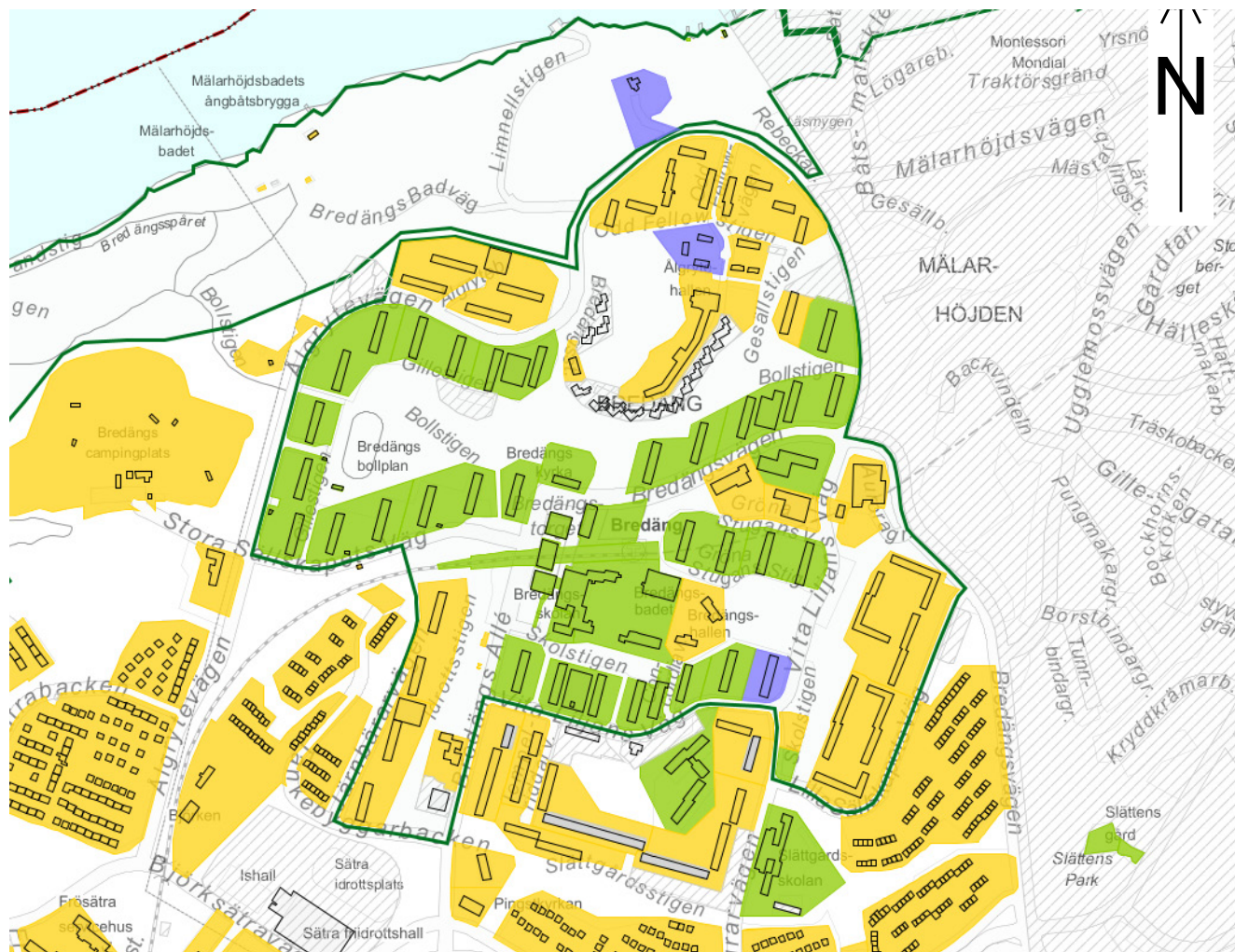
Bredängs kyrka (Frimurareorden 2) är grönklassad med motiveringen "Bredängs kyrka från 1967-71 är tidstypiskt placerad i anslutning till centrumanläggningen enligt devisen "kyrkan mitt i byn". Typiskt för sin tid är även den påfallande informaliteten i utformningen, både invändigt och utvändigt, samt det sätt som församlingens verksamhet är integrerad i byggnaden. Den mycket välbevarade byggnaden är utförd med stor omsorg om material och gestaltning och karakteriseras av sina kubiska volymer och kompakta materialitet som understryks av det bruna teglet. Både formspråk och materialval är tidstypiska och viktiga beståndsdelar i det kulturhistoriska värdet."

Den fd panncentralen (Vita Liljan 2) är grönklassad med motiveringen "Panncentral med en väl utformad arkitektur. Genom en nästan helt glasad fasad exponerar byggnaden sin funktion på ett sätt som är vanligt i panncentraler från 1960-talet. Ovanligare är dock den stora skalan och monumentala utformningen. Utmärkande för byggnaden är den starka kontrasten mellan gavlarnas slutna tegelfasader och norrfasadens uppglasade ramverk. Byggnaden är

relativt välbevarad till exteriören och har arkitektoniska och teknikhistoriska värden.”

Övrig bebyggelse är gulmarkerad vilket innebär att miljön bedöms ha positiv betydelse för stadsbilden och/eller ha visst kulturhistoriskt värde.

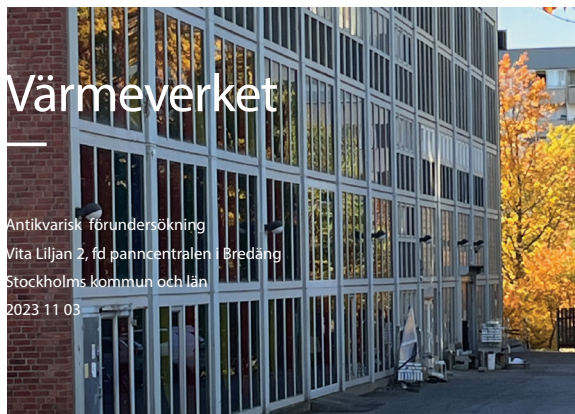
De byggnader som uppförts i slutet av 1900-talet och senare är gråmarkerade vilket innebär att de inte går att hänföra till någon av ovanstående kategorier, det vill säga att de inte bedöms ha tillräckligt höga kulturhistoriska värden.

Kulturhistorisk klassificering. Källa: Stadsmuseet i Stockholm.

Antikvarisk förundersökning Värmeverket (AIX Arkitekter)

En antikvarisk förundersökning för den fd panncentralen på fastigheten Vita Liljan 2 togs fram av AIX Arkitekter år 2023 i syfte att definiera byggnadens kulturhistoriska värden samt att formulera råd och riktlinjer i fråga om varsamhet och ändringar samt framtida användning. Förundersökningen utgör underlag mot vilken föreliggande konsekvensanalys tar sin utgångspunkt i frågor som rör den specifika byggnaden. En bearbetad sammanfattning av byggnadens kulturvärden från förundersökningen presenteras i kapitel fyra.

Antikvarisk förundersökning, Vita Liljan 2 (AIX, 2023).

Antikvarisk förundersökning Bredängs Kyrka (AIX Arkitekter)

En antikvarisk förundersökning för byggnaden på fastigheten Frimurareorden 2 togs fram av AIX Arkitekter år 2023 i syfte att definiera byggnadens kulturhistoriska värden samt att formulera råd och riktlinjer i fråga om varsamhet och ändringar samt framtida användning. Förundersökningen utgör underlag mot vilken föreliggande konsekvensanalys tar sin utgångspunkt i frågor som rör den specifika byggnaden. En bearbetad sammanfattning av byggnadens kulturvärden från förundersökningen presenteras i kapitel sex.

Antikvarisk förundersökning, Frimurareorden 2 (AIX, 2023).

Kulturmiljöanalys, Bredäng (Tengbom, 2016).

Relevant lagrum och förutsättningar

Plan- och bygglagen

För alla byggnader och bebyggelseområden gäller generella krav i PBL som reglerar varsamhet vid ändring och ombyggnad, underhåll samt tillägg i befintliga bebyggelsemiljöer. Följande paragrafer är särskilt relevanta för denna utredning:

2 kap 3 §: Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja

1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper,
3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt,
4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och
5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet

2 kap 6 §: Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan [...]

Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras

varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas. Lag (2014:477).

I fråga om enskilda byggnader gäller också följande paragrafer avseende varsamhet och underhåll.

PBL 8 kap 13 §: En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska tillämpas också på

1. anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 7 §,
2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,
3. allmänna platser, och
4. bebyggelseområden.

PBL 8 kap 14 §: Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

PBL 8 kap § 17: Ändring av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Detaljplaner

Större delen av bebyggelsen omfattas av den stadsplan för Bredäng som utarbetades av Josef Stäck på Stockholms stads stadsplanekontor och fastslogs år 1962. I planen ingick att Bredäng skulle byggas med ett centrum utefter den nya tunnelbanan ut mot Skärholmen. Stadsdelen var i huvudsak färdigbyggd år 1965.

Området har kompletterats med ett antal mindre nya detalplaner och ändringar av tidigare gällande planer:

Längs Odd Fellowvägen i norra Bredäng upprättades år 1989 en detaljplan i syfte att uppföra bostadsbebyggelse i två våningar samt bygga om befintlig skolbyggnad (Ålgryteskolan) till bostäder. Längre upp på Odd Fellowvägen har en mindre detaljplan upprättats för fastigheten Nordens Vänner 2 m.fl. i syfte att möjliggöra en ny förskola. Planen som fick laga kraft år 2022 slår fast att ny bebyggelse ska utformas med anpassning till de kulturhistoriska värdena i närmiljön (Jakobsbergs gård).

I östra Bredäng upprättades år 2014 nya detaljplaner i syfte att möjliggöra ny bostadsbebyggelse. Planerna innebar bland annat tre bostadshus i form av punkthus omfattande 55-60 lägenheter längs Ålgrytevägen samt tre nya bostadshus i form av lameller i fem till sju våningar med omkring 130 lägenheter längs Vita Liljans väg. Efter en detaljplaneändring för fastigheten Gröna Rutan år 2012 revs en förskola som grönklassats i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering för att ge plats åt en ny förskolebyggnad.

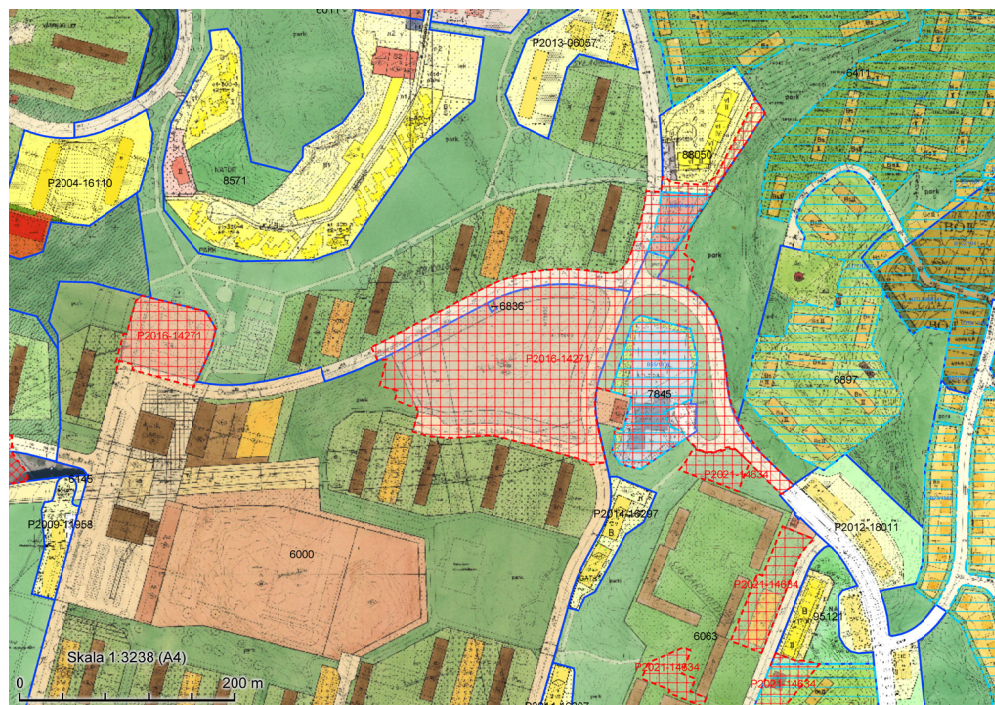
Även inom Utile Dulci 2 öster om Vita Liljans väg upprättades år 1977 en detaljplan för att möjliggöra en utbyggnad av fastigheten.

Söder om Vita Iljans väg upprättades år 1990 en ny detaljplan i syfte att möjliggöra nybyggnad av flerbostadshus mm. Befintlig bebyggelse om främst tre och fyra våningar kompletterades med bland annat tre punkthus om 8-9 våningar omfattande 60 lägenheter.

Ingen av detaljplanerna som idag är gällande i området innehåller användnings- eller skyddsbestämmelser som ska värna bebyggelsens kulturvärden.

Inom aktuell detaljplans planområde gäller följande detaljplaner, vars genomförandetid har passerat:

- PI6000, laga kraft 1962. Småindustri, gatemark, park, trafikområde, centrum, allmänt ändamål (kyrka).
- PI 6836, laga kraft 1969. Ledningsområde.
- PI 6411, laga kraft 1965. Park.
- PI 6011, laga kraft 1962. Allmänt ändamål, gatemark.
- PI6063, laga kraft 1962. Allmänt ändamål, park, gatemark.
- PI 7845, laga kraft 1977. Småindustri, kontor.

Detaljplaner. Rastret markerar pågående planer. Källa: SBK.

3. Övergripande planbeskrivning

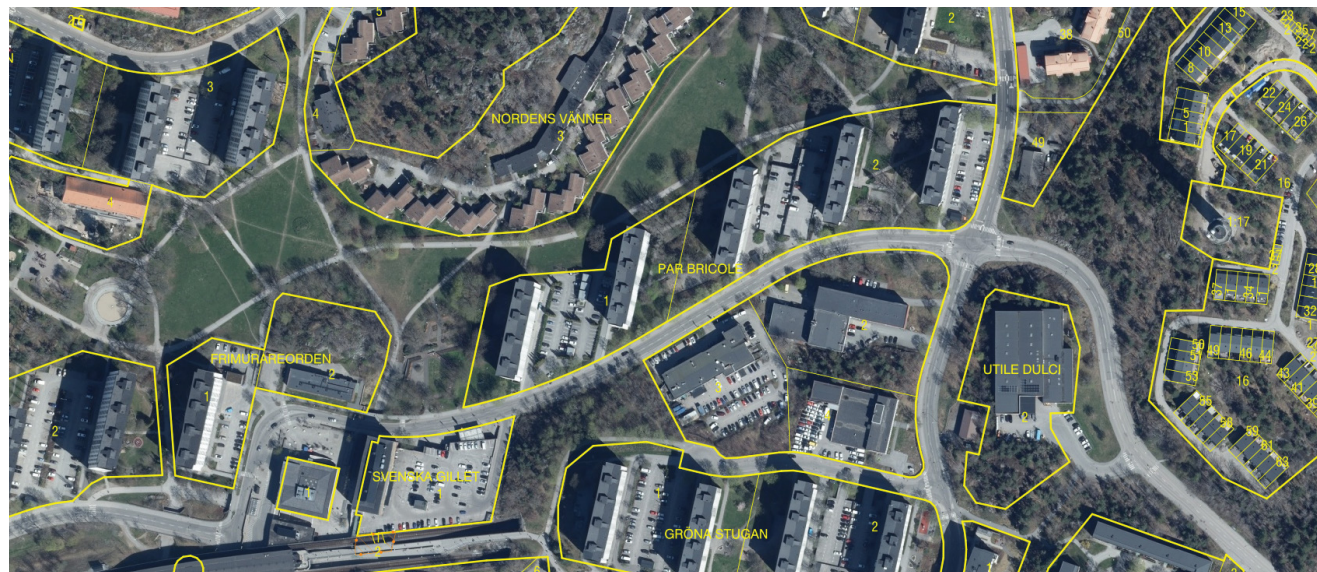
Följande projektbeskrivning utgår från de handlingar som respektive byggaktör lämnat in till Stockholms stads stadsbyggnadskontor som underlag till aktuellt planförslag. Här beskrivs planförslaget i stora drag med fokus på de föreslagna åtgärder som har betydelse för det kulturhistoriska sammanhanget.

Planförslaget innebär att ny bostadsbebyggelse i form av flerbostadshus uppförs inom befintligt småindustriområde på vardera sida om Vita liljans väg. I norr avgränsas området av Bredängsvägen och i söder av Gröna stugans väg. I korsningen Ålgrytevägen/Bredängsvägen föreslås två bostadshus i form av flerbostadshus. Totalt rör det sig om ca 25 nya flerbostadshus samt ett antal småhus för miljörum, cykelgarage, etc. Planförslaget innebär även på- och tillbyggnad av den fd panncentralen på fastigheten Vita Liljan 2 samt Bredängs kyrka.

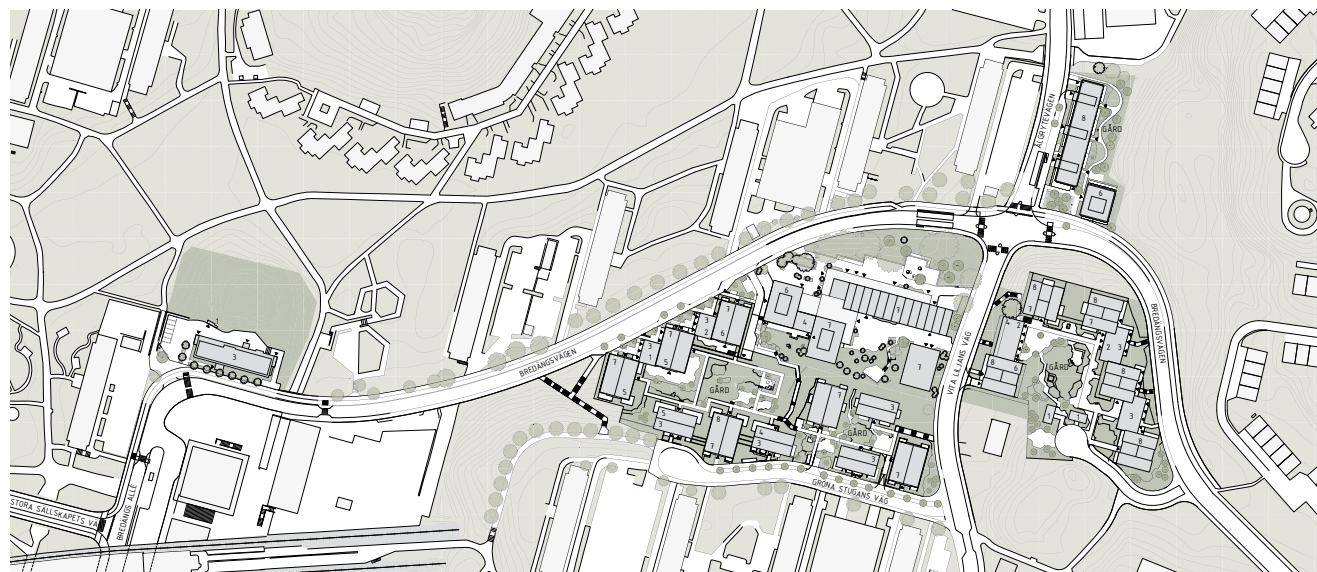
Planförslaget innebär att befintliga kontors- och industribyggnader inom kvarteret Vita Liljan och inom fastigheten Utile Dulci 2 rivs, med undantag för den fd panncentralen. På fastigheten Urmakaren 49 rivs befintlig byggnad.

Följande byggaktörer är delaktiga i projektet:

- Magnolia (Vita Liljan 3, 4 och Utile Dulci 2)
- Värmeverket och Altira (Vita Liljan 2)
- Primula (Urmakaren 49)
- Skärholmens församling (Frimurareorden 2)

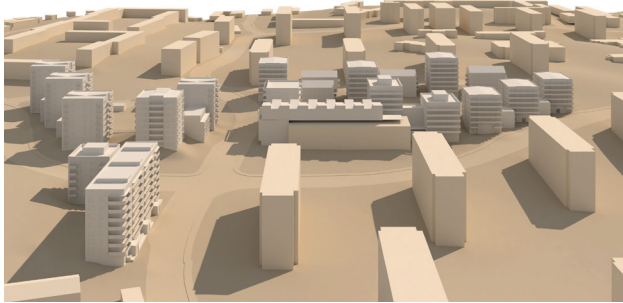

Fastighetskarta. Källa: Lantmäteriet.

Situationsplan skala 1:2000. Källa: DinellJohansson.

Vyer över planförslaget med omgivning

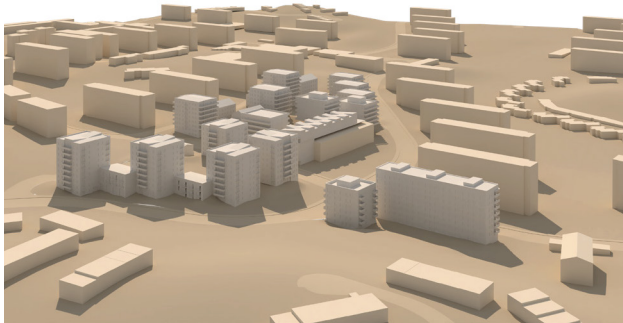
Vy från norr. Källa: DinellJohansson.

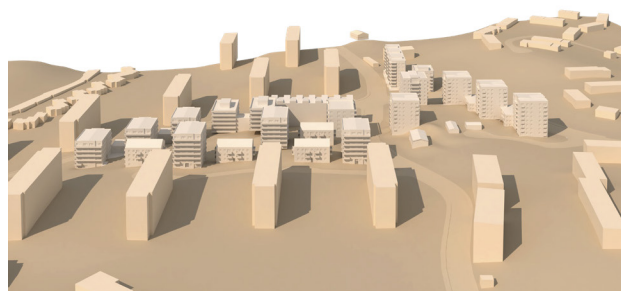
Vy från sydost. Källa: DinellJohansson.

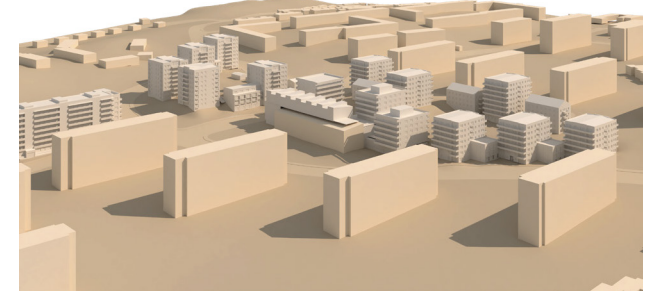
Vy från väst. Källa: DinellJohansson.

Vy från nordost. Källa: DinellJohansson.

Vy från söder. Källa: DinellJohansson.

Vy från nordväst. Källa: DinellJohansson.

Antikvarisk konsekvensanalys för planförslaget i sin helhet

Rivning av befintlig bebyggelse

Befintliga byggnader på fastigheterna Utile Dulci 2 samt Vita Liljan 3 och 4 är gulmarkerade i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering. Läsbarheten av den ursprungliga stadsplanen fragmenteras när befintliga industribyggnader rivs, vilket har negativ påverkan på kulturvärden. Befintlig byggnad på Urmakaren 49 är ej klassificerad men tillskrivs inte sådana kulturvärden som motiverar att byggnaden skall bevaras, varför föreslagen rivning betraktas som godtaglig. Inga delar av de grönklassade byggnaderna på Frimurareorden 2 och Vita Liljan 2 rivs, vilket är positivt med hänsyn till kulturvärden.

Bebyggelsestruktur

Planförslagets påverkan avseende bebyggelsestruktur sker i störst utsträckning på de fastigheter som inom den ursprungliga stadsplanen från år 1962 utgör industriområde. Den blandning av byggnadstyper i olika volym och planform som förslaget innebär bryter mot den struktur av enhetliga bebyggelsegrupper som präglar stadsdelen. På Utile Dulci 2 och Vita Liljan 3 och 4 bidrar byggnadernas placering till en sluten kvartersstruktur i kontrast till den tydliga idé om hus i park som är en viktig egenskap som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärde. Vidare avviker byggnadernas placering från den tydliga nord-sydliga bebyggelsestruktur som präglar omgivande skivhusbebyggelse.

På fastigheten Urmakaren 49 inpassas ett nytt skivhus i befintlig bebyggelsestruktur på ett lämpligt sätt, medan punkthuset saknar den medvetna anpassning till landskapets naturliga topografi som i övrigt präglar stadsdelen.

På fastigheterna Vita Liljan 2 och Frimurareorden 2 är tilläggen inpassade i den befintliga bebyggelsestrukturen på ett sådant sätt att påverkan på kulturvärden i detta

avseende betraktas som måttlig.

Bebyggelsens karaktär

Det stora antalet byggnader som uppförs, och den visuella påverkan den sammantagna volymen utgör, innebär att skivhusbebyggelsens dominans i stadsrummet minskar, vilket innebär negativ påverkan på kulturvärdena. Bostadshusen som uppförs utförs förutom i varierande volym och planform även med en blandning av gestaltningsgrepp. Genom en mer enhetlig gestaltning, genom exempelvis endast platta tak och en konsekvent placering av balkonger, upplevs tillägget i större harmoni med befintlig kulturhistoriskt värdefull skivhusbebyggelse som även i fortsättningen tillåts prägla stadsdelens karaktär. I kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) konstateras att stadsdelens kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse kan påverkas negativt av bebyggelse i nära anslutning utförd i en konkurrerande höjd och volym men även till material eller alltför varierad och färgstark kulör, varför mötet med anslutande bebyggelseområden som bedöms mer känsliga för förändring kräver stor omsorg om gestaltning och utförande. Detta gäller framförallt skivhusbebyggelsen längs Bredängsvägen samt Gröna stugans väg.

På- och tillbyggnaden på den fd panncentralen på Vita Liljan 2 innebär negativ påverkan på kulturvärden när de befintliga byggnadskropparna och dess arkitektoniska uttryck blir en del av en större sammansatt byggnadsvolym. Genom att ge de olika tilläggen en gestaltning som tydligt förankrar de i sin respektive byggnadstypologi, punkthusen som bostadsbebyggelse och tillbyggnaden som en del av maskinhallen, kan den negativa konsekvensen begränsas.

Påbyggnaden av kyrkan på Frimurareorden 2 är anpassad till centrumbebyggelsens skala och läses som ett avgränsat tillägg och en tydlig årsring som bedöms möjlig utan att

påverkan på kulturvärden blir för omfattande. Att tillföra ett vindfång i det föreslagna läget kan vara möjligt under förutsättning att tillägget ges en värdig och till byggnaden väl anpassad utformning.

Det gröna Bredäng

Förslaget förväntas få viss negativ påverkan med hänsyn till gröna värden där ny bebyggelse uppförs på bekostnad av träd och växtlighet mot gatorna. Förslaget bedöms i sin helhet innebära begränsad påverkan på stadsdelens gröna värden under förutsättning att förslaget tillför nya gröna inslag, samt att partier med berg i dagen sparas mot Vita Liljans väg och Bredängsvägen.

Vägarna och gångstråkens struktur

Den föreslagna nybyggnationen placeras inom befintlig vägstruktur vilket är positivt med hänsyn till kulturvärdena. De gångvägar som föreslås genom nya bebyggelsegrupper bygger vidare på den befintliga strukturen av sammanhängande gångstråk genom området, vilket är en av Bredängs många kvaliteter, och positivt med hänsyn till kulturvärden.

Siktlinjer, vyer och blickfång

Förslaget innebär att ett fåtal längre siktlinjer förväntas brytas av den nya bebyggelsen, samt att upplevelsen av skivhusbebyggelsen blir något mindre framträdande när ny bebyggelse uppförs längs Bredängsvägen i öster. Dessa siktlinjer och vyer är dock inte avgörande för upplevelsen av de egenskaper som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärden, varför förslagets påverkan på kulturvärden betraktas som begränsad. Påbyggnader på befintliga kulturhistoriskt värdefulla byggnader kommer utgöra tydliga blickfång i stadsbilden vilket motiverar höga gestaltningskrav.

Sammanfattande analys

Förslaget innebär en stor förändring av befintligt industriområde, med ny bebyggelse som avviker mot industribebyggelsens skala och gestaltning. De enskilda byggnaderna som rivs är gulmarkerade i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering, och området bedöms i kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) som tåligt. Detta i kombination med att de egenskaper som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärden i stor utsträckning saknas inom dessa fastigheter gör att förslaget påverkan på kulturvärden bedöms som måttlig.

För att stadsdelen även i fortsättningen skall präglas av enhetliga bebyggelsegrupper efterfrågas en enhetlig gestaltning av ny bebyggelse avseende material och kulör, med konsekvent utformning av tak samt placering av balkonger. En enhetlig gestaltning bidrar till att inpassa de nya bebyggelsegrupperna i den befintliga miljön och tillåter den kulturhistoriskt värdefulla skivhusbebyggelsen att även fortsättningsvis utgöra ett dominant inslag i stadsbilden, vilket är en förutsättning för att förslaget påverkan på kulturvärden endast betraktas som måttlig.

4. Utile Dulci 2

Nulägesbeskrivning

Fastigheten ligger på en upphöjd platå i planområdets östra del där den ringas in av Bredängsvägens slingrande dragning. Terrängen sluttar brant mot nord och nordväst med växlande trädbevuxen mark och partier med berg i dagen. I väster gränsar platsen till Vita liljans väg. På fastigheten ligger en byggnad som består av två parallellställda, rektangulära byggnadskroppar, en lägre och en högre, med olika fasadutformning, placerade i nordsydlig riktning. Karaktäristiskt för byggnaden är den kraftiga horisontella betoningen som jämnar ut nivåskillnaderna i den kuperade och delvis bergiga terrängen. Fasadplåtens orangea kulör är typisk för det sena 1960-talet och tidiga 1970-talets arkitektur. Med hänsyn till byggnadens tidstypiska uttryck har den gulmarkerats i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering.

Vy från nordväst.

Vy från Bredängsvägen.

Vy från infart i sydost.

Planförslaget

Föreliggande planförslag innebär att befintlig byggnad på fastigheten rivs.

Planförslaget omfattar fem nya punkthus med kvadratisk planform. Byggnaderna placeras i souterrängläge med åtta våningar mot gatan och varierande våningsantal mot gården. Tre av dessa placeras parallellt med Bredängsvägen och länkas till varandra med två lägre byggnadskroppar i form av lameller i tre våningar. De två resterande punkthusen placeras i och ovan sluttningen mot Vita Liljans väg mellan vilka en lägre lamell placeras, men här lämnas ett släpp mot det norra punkthuset för att tillskapa en entré till gården och spara en ek. Två av lamellerna placeras i souterrängläge med två våningar mot gården. Genom de låga byggnaderna vill man tillföra en mindre skala som länkar ihop de större byggnaderna, möter gatan och hjälper till att sluta kvarteret för att tydliggöra gränser mellan gaturum och skyddade gårdsrum. Bostadshusen utformas med platt tak, som på punkthusen utformas med ett förhöjt fasadparti centralt över takkrönet mot två motsatta sidor. Punkthusen är utformade med balkonger i olika väderstreck.

I förslaget är byggnadskropparna något indragna från gatan som en referens till idén om hus i park som präglar Bredäng. Förbindelsen till gatan sker genom tydliga entréband över förgårdsmarken. Bostäder i markplan med uteplatser mot gatan ska ge aktiva bottenvåningar. Byggnadernas inbördes placering skapar en rumsligt definierad gård vilket förstärks av sammanhängande fasader mot Vita Liljans väg och Bredängsvägen. På samtliga gårdar skall naturen flyta in i form av naturlig plantering och träd som växer naturligt i omgivningen, och på förgårdsmarken sparas delvis partier med berg i dagen. På gården placeras småhus för miljörum samt för förråd och cyklar. Dessa är utformade med sadeltak.

Situationsplan Utile Dulci 2. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Axonometri förgårdsmark, Utile Dulci 2. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Antikvarisk konsekvensanalys

Rivning av befintlig bebyggelse

Åtgärden innebär förlust av en byggnad som är tidstypisk i såväl gestaltning som materialpalett. Genom att riva befintlig byggnad fragmenteras läsbarhet av den ursprungliga stadsplanen och fastighetens avsedda funktion som industriområde, vilket har viss negativ påverkan på kulturvärden. I förhållande till byggnadens relativt låga kulturvärden, och med hänsyn till de egenskaper som ligger till grund för de höga kulturvärden som Bredäng som helhet besitter, betraktas åtgärdens påverkan som begränsad.

Bebyggelsestruktur

Bredäng präglas av enhetliga bebyggelsegrupper med tydlig avgränsning i stadslandskapet, där kontrasten mellan den höga skivhusbebyggelsen med sina ljusa putsfasader och den lägre centrumbebyggelsen i rött tegel utgör ett centralt och värdefullt karaktärsdrag. Förtätningar och tillägg till stadsplanen från år 1962 är enhetligt utformade och tydligt avgränsade och läsbara i stadslandskapet.

Följande värdering är hämtad från Tengboms kulturmiljöanalys:

”Karaktäristiskt för centrala Bredängs bebyggelsestruktur är de enhetliga, jämnhöga och parallellt ställda byggnaderna med jämna avstånd i flera olika bebyggelsegrupper som bildar ett rationellt och enhetligt bebyggelsemönster [...] Den tidstypiska planeringen, med centrum i mitten omgiven av höga skivhus och däromkring enhetliga bebyggelsegrupper med lamellhus, radhus, kedjehus och småhus [är] tydligt avläsbar [...] De olika bebyggelsegruppernas likadana volymer, gestaltning och kulörer har en arkitektonisk verkan karaktäristiskt för stadsdelen.”

Den föreslagna bebyggelsen på Utile Dulci 2 består av en blandning av två byggnadstyper i olika höjd och planform. Mot bakgrund av kulturmiljöanalysens formulering bryter den föreslagna bebyggelsen mot den struktur med enhetliga bebyggelsegrupper som råder i stadsdelen. Detta förstärks av balkongernas placering mot olika väderstreck och ger intryck av att punkthusen vänder sig mot olika väderstreck, vilket står i kontrast till skivhusbebyggelsens konsekventa riktning i landskapet och tydliga mönster. Sammantaget riskerar detta att påverka möjligheten till läsbarhet av helhetsmiljön, med negativt påverkan på kulturvärden som resultat. Genom en konsekvent placering av balkonger, och andra gestaltungsprinciper, kan byggnadsgruppen bli mer enhetlig i sin utformning och tydligare inpassas i skivhusbebyggelsens nord-sydliga bebyggelsemönster som präglar stadsdelen.

Punkthusen längs Bredängsvägen länkas samman av lägre byggnadskroppar. Detta skapar en sluten fasadsektion mot gatan som starkt bryter den tydliga idé om hus i park med luftiga och genomsläppliga gårdar som präglar skivhusbebyggelsen och som är en viktig egenskap som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärde. Genom att låta naturen träda fram mellan byggnadskropparna kan idén om hus i park bli framträdande även i Utile Dulci 2. Naturen kan även bli mer integrerad genom att placera bebyggelsen med större avstånd från gatan.

Bebyggelsens karaktär

Följande värdering är hämtad från Tengboms kulturmiljöanalys:

”De olika bebyggelsegruppernas likadana volymer, gestaltning och kulörer har en arkitektonisk verkan karaktäristiskt för stadsdelen [...] Ny bebyggelse bör gestaltas med nutida utformning men förhålla sig till den

befintliga arkitekturens karaktärsdrag med anpassning till volym, material och kulörer [...] Befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan påverkas negativt vid uppförande av ny bebyggelse i nära anslutning utförd i en konkurrerande höjd och volym men även till material eller alltför varierad och färgstark kulör.”

Den föreslagna nybyggnationen kommer utgöra ett visuellt påtagligt inslag i stadsbilden vilket ställer krav på utformningen.

Den äldre skivhusbebyggelsen präglas av ett tydligt formspråk som tar sig uttryck i den strama profilen utan utanpåliggande balkonger eller framskjutna/indragna fasadpartier. I samrådsförslaget illustreras punkthusen med utanpåliggande balkonger och ett av lamellhusen med loftgång. Dessa inslag kan betraktas som en del av den nutida utformningen, men de bryter mot skivhusbebyggelsens formspråk. Genom att utforma den nya bebyggelsen med ett formspråk som tydligare refererar till skivhusbebyggelsen ökar möjligheterna för den nya bebyggelsen att upplevas som ett väl anpassat tillägg i samspel med befintlig kulturhistoriskt värdefull skivhusbebyggelse. Småhusen på gården bör utformas med en takform som överrensstämmer med bostadshusen för att bidra till ett mer enhetligt uttryck.

Det stora antalet byggnader som uppförs, och den visuella påverkan den sammantagna volymen utgör, innebär att skivhusbebyggelsens dominans i stadsrummet minskar, vilket innebär negativ påverkan på kulturvärden.

Det gröna Bredäng

Ett tydligt karaktärsdrag i Bredäng, som bidrar till områdets kulturvärden, är bebyggelsens anpassning till landskapet, integrerad och inbäddad i växtlighet. För att denna gröna

inramning även fortsättningsvis skall prägla stadsdelen bör den nya bebyggelsen placeras med hänsyn till naturmark och träd. Bergskarningar och andra ingrepp som sker på bekostnad av landskapets naturliga former bör undvikas. Förslaget förväntas få viss negativ påverkan med hänsyn till gröna värden genom förlust av träd och växtlighet mot gatorna, men påverkan betraktas som begränsad under förutsättning att förslaget tillför nya gröna inslag, samt att partier med berg i dagen sparas mot Vita Liljans väg och Bredängsvägen.

Vägarnas och gångstråkens struktur

Förslaget innebär ingen påverkan på kulturvärden som omfattar de befintliga vägarnas och gångstråkens struktur.

Siktlinjer, vyer och blickfång

Med den nya bebyggelse som föreslås inom Utile Dulci 2 kommer stadsdelen annonseras genom en ny byggnadstypologi längs Bredängsvägen från öster. Den monumentala skivhusbebyggelsen med sina karaktäristiska ljusa putsfasader kommer bli något mindre framträdande i upplevelsen från denna entré i vägnätet. Siktlinjerna begränsas idag av landskapets nivåskillnader varför det inte betraktas som en värdefull vy, men viss negativ påverkan på områdets kulturvärden kan följa av förslaget.

Sammanfattande analys

Det faktum att den nya bebyggelsen uppförs inom ett begränsat område som tidigare utgjort industriområde utgör en förmildrande omständighet i förhållande till dess påverkan på kulturvärdena. Så även det faktum att fastigheten ligger utanför skivhusbebyggelsen. I den sårbarhetskarta som ingår i kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) bedöms Utile Dulci 2 vara tåligt för förändring, och befintlig bebyggelse är gulmarkerad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificeringskarta. De egenskaper som ligger till grund

för hela områdets höga kulturvärden saknas i stor utsträckning inom Utile Dulci 2, varför förslagets påverkan på kulturvärden betraktas som måttlig. De egenskaper som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärden är mer

Vy från Bredängsvägen mot norr. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Vy från Bredängsvägen mot söder. Källa: WitteSundell/Tengbom.

känsliga för tillägg som bryter mot Bredängs ursprungliga karaktär och formspråk. Fasader som vänder sig mot gatan utgör ett mer visuellt påtagligt inslag i stadsbilden och bör utformas efter befintliga gestaltungsprinciper.

Vy mot gårdsplanen från söder. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Vy från Vita Liljans väg mot norr. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Vy från Bredängsvägen mot norr. Källa: WitteSundell/Tengbom.

5. Vita Liljan 3 och 4

Nulägesbeskrivning

På fastigheten Vita Liljan 3 ligger en långsträckt industribyggnad i en och två våningar i souterräng. Byggnaden uppfördes som bilverkstad med butikslokaler efter ritningar av AB Rasmussens arkitektkontor från år 1964. Söder om byggnaden breder en terrasserad parkeringsyta/uppställningsplats ut sig. Byggnaden har fasader i rött tegel och gråblå sinuskorrugerad plåt med långa fönsterband och skyltfönster i silvereloxerad aluminium och en helt uppglasad hall mot nordost. År 1979 byggdes en tvätthall i ett plan mot byggnadens södra fasad. Även skärmtak har uppförts och vissa fönster och dörrar har bytts ut.

Byggnaden karaktäriseras av en uppdelning i fram- och baksida. Arkitektoniskt mest intressant är norrfasaden, där byggnadens dubbla funktion som verkstad och utställningshall blir tydlig i arrangemanget med fönsterband och stora skyltfönster. Det mest iögonfallande delen av byggnaden är dock den ursprungligen helt uppglasade hallen i nordöstra hörnet. Byggnaden är gulmarkerad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering.

På fastigheten Vita Liljan 4 i hörnet av Gröna stugans väg och Vita Liljans väg ligger en byggnad bestående av tre byggnadskroppar. Byggnaden uppfördes efter ritningar av Jensen och Rombach Arkitektkontor AB från år 1972 och bestod ursprungligen av en högre kontorsdel i souterräng i tre våningar mot Vita Liljans väg i öster och två våningar mot en parallellställd byggnadskropp i en våning i väster. I början av 1980-talet uppfördes en lagerhall i vinkel med lågdelen åt sydväst.

Kontorsdelens fasad är infärgad i en ljus brun kulör och indelad med lisener i vit korrugerad plåt och symmetrisk placerade smala fönster. Övriga byggnadskroppar har en horisontell fasadindelning med fasadelement i brun och vit plåt. På lågdelen sydfasad finns garageportar i aluminium och tillbyggnaden har ett skärmtak mot söder.

Vita Liljan 3. Fasad mot norr.

Vita Liljan 3. Fasad mot söder.

Samtliga byggnadskroppar har flacka pappklädda tak. Ytan framför byggnadens södra fasad utgörs av en asfalterad parkeringsyta/uppställningsplats.

Byggnaden är gulmarkerad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering.

Vita Liljan 4. Fasad på kontorsbyggnad mot öster.

Vita Liljan 4. Vy från Gröna stugans väg.

Planförslaget

Föreliggande planförslag innebär att samtliga byggander inom fastigheterna Vita Liljan 3 och 4 rivs.

Planförslaget innebär nybyggnation genom punkthus i sju våningar mot gata och varierande våningsantal mot gård, samt lamellhus med lägre våningsantal. Tre av punkthusen placeras längs Bredängsvägen i väster och länkas samman genom två lägre byggnadskroppar. Längs Gröna stugans väg i söder och mot Vita liljans väg i öster placeras byggnadskropparna fristående om varannat. Samtliga punkthus är placerade i nord-sydlig riktning medan de fristående lamellhusen är placerade i öst-västlig riktning. Lamellhusen utformas med sadeltak.

Genom de låga byggnaderna vill man tillföra en mindre skala som länkar ihop de större byggnaderna, möter gatan och hjälper till att sluta kvarteret för att tydliggöra gränser mellan gaturum och skyddade gårdsrum. Det är även ett sätt att ta upp den nivåskillnad som finns mellan gård och gata när det placeras ett garage under mark. Genom byggnadskropparnas placering mot Bredängsvägen skapas triangelformade förplatser. Längs Gröna stugans väg är mötet med gatan inramat med murar med möjlighet till plantering och sitttytor.

I förslaget ges gårdsrummet en grönskande karaktär med inspiration från den omgivande naturen. Träd, buskar och perenner av skogskaraktär, med träddarter som varianter av tall, björk och lönn används i kombination med hårdgjorda ytor. Gångvägar skall göra det möjligt att cirkulera och röra sig i en slinga runt hela gården. Trappvägar överbryggar landskapets terrassering, som idag utgörs av trädbevuxna sluttningar med partier med berg i dagen, och en passage genom kvarteret möjliggörs för gående. Gårdsentréer tillskapas från Gröna stugans väg i söder, från väster via trappor i naturmarken och från öster via trappor från Vita liljans väg. Förslaget innehåller en variation av lekmiljöer samt platser för vistelse.

ANTI-KVARISSKONSEKVENSSANALYS

VITA LILJAN 3 MFL, STADSDELEN BREDÄNG

Situationsplan Vita Liljan 3 och 4. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Axonometri bottenvåning och förgårdsmark, Vita Liljan 3 och 4 mot Bredängsvägen. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Axonometri bottenvåning och förgårdsmark, Vita Liljan 3 och 4 mot Gröna Stugans väg. Källa: WitteSundell/Tengbom.

Antikvarisk konsekvensanalys

Rivning av befintlig bebyggelse

De tre byggnader som rivs representerar tillsammans med den fd panncentralen den tydliga uppdelning av byggnadgrupper som karaktäriserar stadsplanen från år 1962. Med undantag för den fd panncentralen kommer förslaget innebära att de sista spåren av Bredängs småindustri försvinner. Vidare innebär rivningen av bebyggelsen inom Vita Lilja 3 och 4 att läsbarhet av den ursprungliga stadsplanen och fastigheternas avsedda funktion som industriområde fragmenteras, vilket har negativ påverkan på kulturvärdena. Byggnaderna är tidstypiska i sin gestaltning och materialpalett vilket ytterligare gör de till representanter för sitt kulturhistoriska sammanhang. I förhållande till byggnadens relativt låga kulturvärden, och med hänsyn till de egenskaper som ligger till grund för de höga kulturvärdena som området som helhet besitter, betraktas åtgärdens påverkan som begränsad.

Bebyggelsestruktur

Bredäng präglas av enhetliga bebyggelsegrupper med tydlig avgränsning i stadslandskapet, där kontrasten mellan den höga skivhusbebyggelsen med sina ljusa putsfasader och den lägre centrumbebyggelsen i rött tegel utgör ett centralt och värdefullt karaktärsdrag. Förtätningar och tillägg till stadsplanen från år 1962 är enhetligt utformade och tydligt avgränsade och läsbara i stadslandskapet. Följande värdering är hämtad från Tengboms kulturmiljöanalys:

”Karaktäristiskt för centrala Bredängs bebyggelsestruktur är de enhetliga, jämnhöga och parallellt ställda byggnaderna med jämna avstånd i flera olika bebyggelsegrupper som bildar ett rationellt och enhetligt bebyggelsemönster [...] Den tidstypiska planeringen, med centrum i mitten omgiven av höga skivhus och däromkring enhetliga bebyggelsegrupper med lamellhus, radhus,

kedjehus och småhus [är] tydligt avläsbar [...] De olika bebyggelsegruppernas likadana volymer, gestaltning och kulörer har en arkitektonisk verkan karaktäristiskt för stadsdelen.”

Den föreslagna bebyggelsen inom Vita Liljan 3 och 4 består av en blandning av två byggnadstyper i olika höjd och planform. Mot bakgrund av kulturmiljöanalysens formulering bryter den föreslagna bebyggelsen mot den struktur med enhetliga bebyggelsegrupper som råder i stadsdelen. I underlagen för analysen har balkonger placerats enhetligt på punkthusens fasader mot norr och söder. Detta ger byggnaderna en tydligare riktning i landskapet i linje med skivhusbebyggelsens nord-sydliga bebyggelsemönster som präglar stadsdelen.

Punkthusen längs Bredängsvägen länkas samman av lägre byggnadskroppar. Detta skapar en sluten fasadsektion mot gatan som starkt bryter den tydliga idé om hus i park med luftiga och genomsläppliga gårdar som präglar skivhusbebyggelsen och som är en viktig egenskap som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärde. Genom att låta naturen träda fram mellan byggnadskropparna kan idén om hus i park bli framträdande även i denna del av bebyggelsegruppen, vilket i större utsträckning är fallet mot Vita liljans- och Gröna stugans väg. Naturen kan även bli mer integrerad genom att placera bebyggelsen med större avstånd från gatan.

Bebyggelsens karaktär

Följande värdering är hämtad från Tengboms kulturmiljöanalys:

”De olika bebyggelsegruppernas likadana volymer, gestaltning och kulörer har en arkitektonisk verkan karaktäristiskt för stadsdelen [...] Ny bebyggelse bör

gestaltas med nutida utformning men förhålla sig till den befintliga arkitekturens karaktärsdrag med anpassning till volym, material och kulörer [...] Befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan påverkas negativt vid uppförande av ny bebyggelse i nära anslutning utförd i en konkurrerande höjd och volym men även till material eller alltför varierad och färgstark kulör.”

Den föreslagna nybyggnationen kommer utgöra ett visuellt påtaglig inslag i stadsbilden vilket ställer krav på utformningen.

Den äldre skivhusbebyggelsen präglas av ett tydligt formspråk som tar sig uttryck i den strama profilen utan utanpåliggande balkonger eller framskjutna/indragna fasadpartier. I samrådsförslaget illustreras punkthusen med utanpåliggande balkonger och lamellhusen mot Gröna stugans väg med sadeltak. Dessa inslag kan betraktas som en del av den nutida utformningen, men de bryter mot skivhusbebyggelsens formspråk. Genom att utforma den nya bebyggelsen med ett formspråk som tydligare refererar till skivhusbebyggelsen ökar möjligheterna för den nya bebyggelsen att upplevas som ett väl anpassat tillägg i samspel med befintlig kulturhistoriskt värdefull skivhusbebyggelse. Lamellhusen mot Gröna stugans väg bör utformas med en takform som överrensstämmer med bostadshusen för att bidra till ett mer enhetligt uttryck.

Det stora antalet byggnader som uppförs, och den visuella påverkan den sammantagna volymen utgör, innebär att skivhusbebyggelsens dominans i stadsrummet minskar, vilket innebär negativ påverkan på kulturvärdena.

Det gröna Bredäng

Mellan och runt de hårdgjorda ytorna i småindustriområdet växer träd och buskar, och de naturliga höjdskillnaderna

i terrängen är en karaktäristisk egenskap för stadsdelen. Beroende på hur ny bebyggelse inpassas i terrängen kan dessa värden påverkas negativt. I enlighet med kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) bör ny bebyggelse integreras i vegetationen och anpassas till naturlig topografi, och ingrepp som bergsskärningar och utfyllning av naturlig terräng bör undvikas. I förslaget byggs gården upp i terrasseringar, och byggnader placeras i souterräng för att bibehålla landskapets höjdskillnader vilket är positivt med hänsyn till gröna värden. Förslaget förväntas få begränsad negativ påverkan under förutsättning att de nya gröna inslag som adderas ger byggnadsgruppen en grönskande karaktär som överrensstämmer med stadsdelen som helhet.

Vägarnas och gångstråkens struktur

Den föreslagna nybyggnationen placeras inom befintlig vägstruktur vilket är positivt med hänsyn till kulturvärdena. De gångvägar och trappkopplingar som föreslås genom kvarteret bygger vidare på den befintliga strukturen av sammanhängande gångstråk genom området, vilket är en av Bredängs många kvaliteter, och positivt med hänsyn till kulturvärden.

Siktlinjer, vyer och blickfång

Småindustriområdet har idag en sluten karaktär med få längre siktlinjer in i området. De höga punkthusen riskerar att bryta siktlinjer mellan skivhusbebyggelsen norr om Bredängsvägen och söder om Gröna stugans väg. Det visuella sambandet bidrar i viss mån till skivhusbebyggelsens dominans i- och prägel på området, men är inte avgörande för upplevelsen av de egenskaper som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärden, varför påverkan på kulturvärden betraktas som begränsad.

Sammanfattande analys

Det stora antalet byggnader som uppförs, och den visuella påverkan den sammantagna volymen utgör, innebär att skivhusbebyggelsens dominans i stadsrummet minskar, vilket innebär negativ påverkan på kulturvärdena.

Det faktum att den nya bebyggelsen uppförs inom ett begränsat område som tidigare utgjort industriområde utgör en förmildrande omständighet i förhållande till dess påverkan på kulturvärden. I den sårbarhetskarta som ingår i kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) bedöms Vita Liljan 4 vara tåligt för förändring, och befintlig bebyggelse på såväl Vita Liljan 3 som 4 är gulmarkerad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificeringskarta.

Mötet med anslutande bebyggelseområden som bedöms mer känsliga för förändring kräver större omsorg om gestaltning och utförande. De egenskaper som ligger till grund för stadsdelens höga kulturvärden är mer känsliga för tillägg som bryter mot Bredängs ursprungliga karaktär och formspråk. Fasader som vänder sig mot gatan utgör ett mer visuellt påtagligt inslag i stadsbilden och bör utformas efter befintliga gestaltungsprinciper. Detta avser särskilt bebyggelse som uppförs mot Bredängsvägen. I föreliggande förslag varierar de nya byggnaderna i såväl skala som gestaltning, tex förekommer både platta tak och sadeltak mot Gröna stugans väg. Ett mer sammanhållet utförande ökar chanserna för förslaget att upplevas som en integrerad del av Bredäng, anpassad till de befintliga egenskaperna och med hänsyn till kulturvärdena.

Med hänsyn till att de egenskaper som ligger till grund för hela områdets höga kulturvärden saknas i stor utsträckning på Vita Liljan 3 och 4, och förutsatt att ny bebyggelse ges en gestaltning som anpassas till områdets karaktär, betraktas förslagets påverkan på kulturvärdena i stadsdelen som helhet som måttlig.

6. Vita Liljan 2

Nulägesbeskrivning*

Öster om Bredängs centrum, längs Bredängsvägen, ligger den före detta panncentralen. Fastigheten Vita Liljan 2 utgör den nordligaste delen av ett område med småindustrier som ligger inbäddade i den grönskande terrängen som omger panncentralen. Söder om byggnaden stiger terrängen med skogsbekläddade partier med berg i dagen. Ytan framför norrfasaden är gräsbevuxen med stora ekar och på andra sidan Bredängsvägen tar skivhusbebyggelsen vid.

Den fd panncentralen uppfördes år 1964 efter ritningar av arkitekt Carl-Evin Sandberg. Byggnaden omfattar tre byggnadskroppar placerade i vinkel mot varandra efter ett tydligt funktionellt schema. Den stora maskinhallen med fasad mot norr utgör panncentralens huvudbyggnad och ligger placerad i souterrängläge. Maskinhallen är uppförd med synlig betongstomme i form av ett ramverk som ger fasaden en rytmisk indelning. Ramverket var vid uppförandet nästintill helt uppglasat med partier av klarglas och betongglas, men har delvis satts igen med partier av mörkgrå frilagd ballast och betongen har infärgats i en grå kulör. Byggnaden har en låg betongsockel och ett plåtklätt krön mot det pappklädda pulpettak.

De två låga byggnadskropparna i söder och väster inhyste ursprungligen vagnhall och tvätteri men har liksom maskinhallen byggts om genom åren. Byggnadskropparna följer den övergripande gestaltningsprincipen med fasader i rött tegel med exponerad betongstomme mot vissa väderstreck, samt långa fönsterband och flackt pappklätt tak.

Nedan följer en sammanfattning av byggnadens kulturvärden.

Skivhusbebyggelsen utgör en samlad bebyggelsemiljö med höga kulturvärden, och panncentralen ingår som en central del i den tekniska utbyggnaden av området. Det var inte ovanligt att panncentralerna från denna tid även inhyste tvättstuga, garage, verkstad och liknande vilket gör den till ett representativt exempel på en för sin tid vanlig byggnadstyp.

Panncentralen har en ambitiös arkitektonisk gestaltning med tidstypiska egenskaper. De olika byggnadskropparna är utformade efter en specifik funktion i den tekniska processen att förse bostadshusen med värme. Arkitekturen underordnar sig funktionen, vilket manifesteras i byggnadskropparnas inbördes placering, byggnadens volym och skala, samt användningen av robusta material. Betong och tegel i kombination präglar panncentralens uttryck. Konstruktionen är framträdande i fasaduttrycket och den funktionalistiska idén manifesteras framförallt i den norra fasaden. Byggnaden utmärker sig med sin monumentala volym och har en välbevarad exteriör med god materialverkan som bidrar till panncentralens arkitektoniska värden. Nedmonteringen av skorstenen innebar att en viktig byggnadsdetalj förlorades.

Värdebärande delar och detaljer

- Byggnadskropparnas inbördes placering
- Byggnadskropparnas form och volym
- Maskinhallens dominans i sammanhanget (och i stadsbilden)
- Maskinhallens glasade norrfasad med partier av betongglas
- Synliga betongpilastrar i fasad
- Slutna fasader i tegel
- Långa fönsterband
- Fasadens tunna profil mot tak

I den antikvariska förundersökningen identifieras ovanstående delar av anläggningen som väsentliga för försåelsen för- och upplevelsen av byggnadens kulturvärden. De har ett särskilt bevarandevärde och bör beaktas vid eventuella ändringar eller ingrepp. Interiören utelämnas i detta skede då den inte påverkas av förslaget till ny detaljplan.

*texten är en bearbetning av den antikvariska förundersökning som AIX tagit fram 2023.

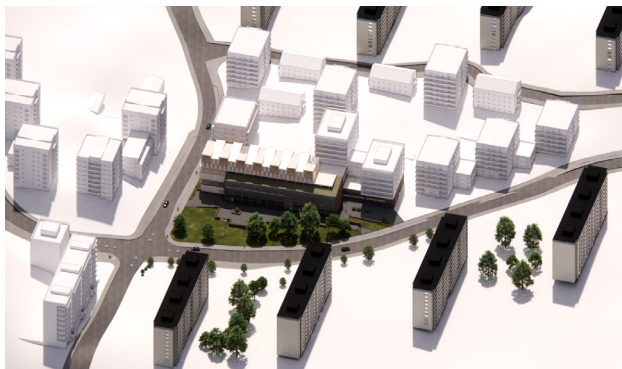

Planförslaget

Planförslaget omfattar ny bebyggelse i form av punkthus samt till- och påbyggnad av fd panncentralen. På fastigheten Vita Liljan 2 placeras tre punkthus. Bakom panncentralen i söder placeras ett fristående punkthus i sju våningar. Övriga två punkthus placeras som påbyggnader i fem våningar på fd vagnhall respektive tvätteri. Punkthusen länkas samman av en påbyggnad i tre våningar. De tre punkthusen utförs med utanpåliggande balkonger i olika väderstreck. Punkthusen är utformade med plantak, som på de två påbyggnaderna har uppskjutande teknikbyggnader centralt placerade på taken. I förslaget avses nya (på) byggnader kunna läsas som en sammanhållen helhet. Genom utkragningar och avsiktlig gestaltningsmässig separering av gammalt och nytt avser man göra tidens lager läsbara.

Till maskinhallen på den fd panncentralen adderas en till- och påbyggnad. Tillbyggnaden placeras mot maskinhallens östra fasad och sträcker sig upp och över det befintliga taket i två våningar. De nya volymerna förskjuts bakåt i syfte att göra den ursprungliga byggnadsvolymen och maskinhallens karaktäristiska norrfasad läsbar.

I den idé som ligger till grund för den antikvariska konsekvensanalysen är tillbyggnaden mot öster till stora delar uppglasad. Påbyggnaden ovan maskinhallen föreslås utföras med höga och låga fasadpartier om vartannat, med snedtak/pulpettak mot mot respektive sida vilket ger en repetitiv fasadindelning.

Vy från norr. Källa: Sergio Montero Bravo.

Vy från söder. Källa: Sergio Montero Bravo.

Vy från öster. Källa: Sergio Montero Bravo.

Vy från väster. Källa: Sergio Montero Bravo.

Gatuvyer:

Övre tv: Vy från Bredängsvägen/Ålgrytevägen.

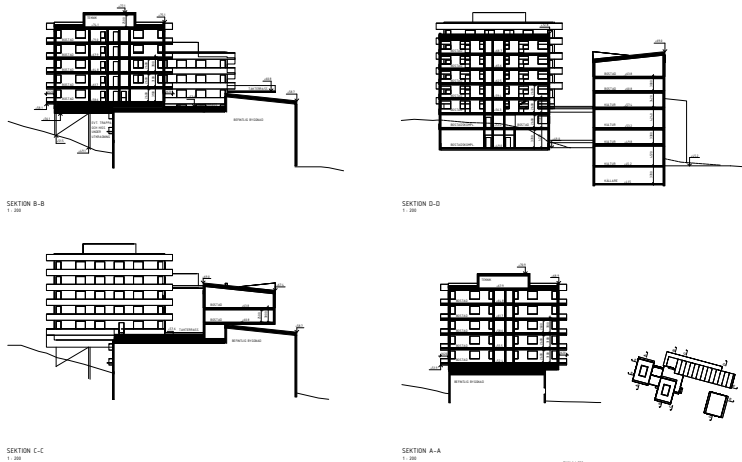
Nedre tv: Vy från Vita liljans väg mot norr.

Övre th: Vy från Bredängsvägen/Ålgrytevägen.

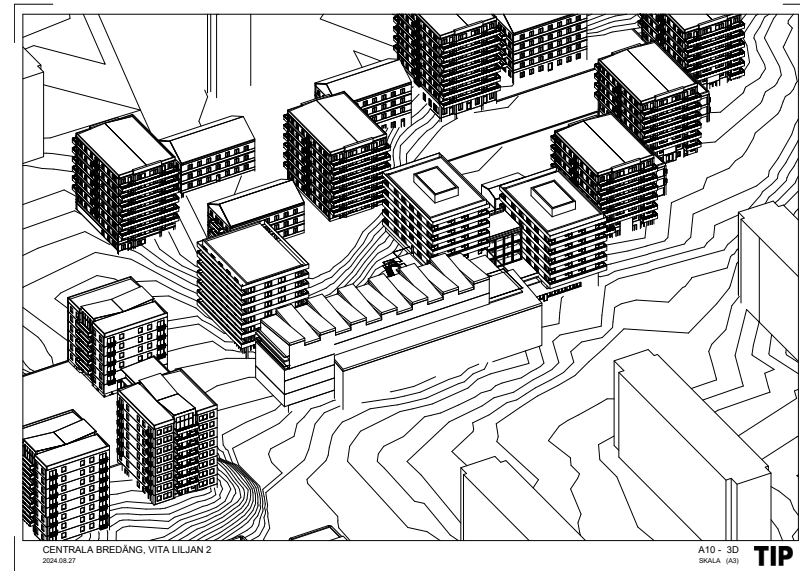
Nedre th: Vy från Bredängsvägen mot öster.

Källa: Sergio Montero Bravo.

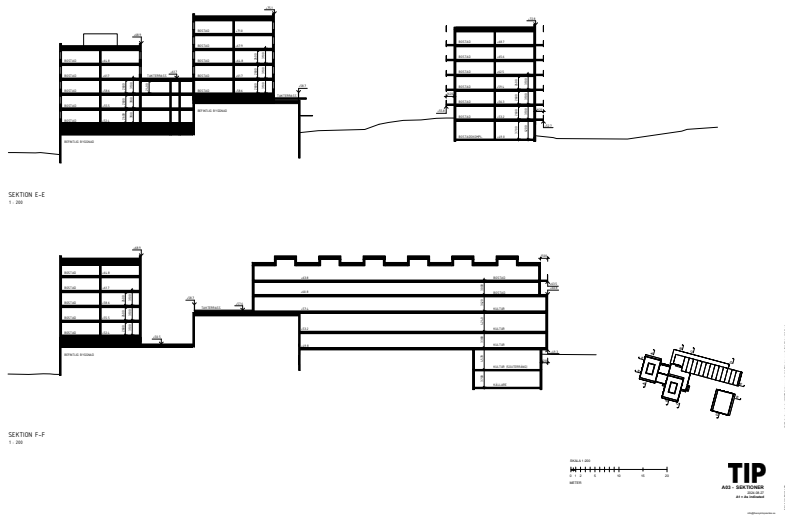

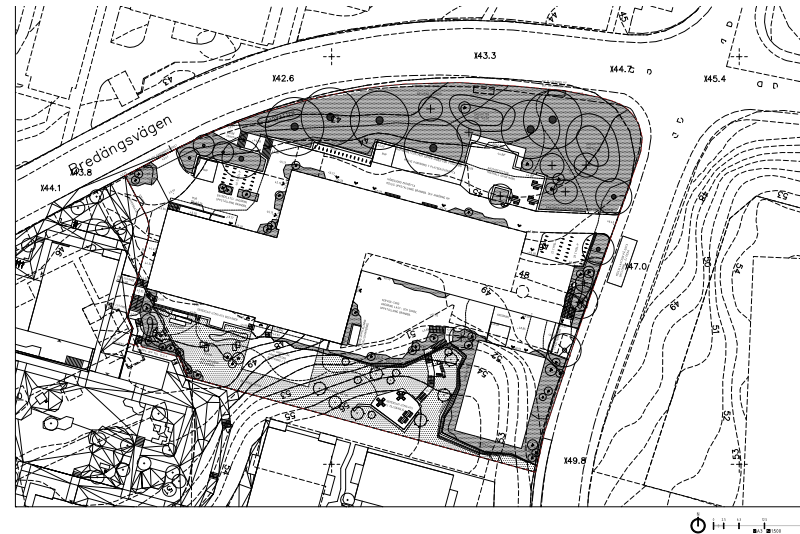
Sektioner. Källa: TIP Arkitekter.

3d modell. Källa: TIP Arkitekter.

Sektioner. Källa: TIP Arkitekter.

Situationsplan. Källa: TIP Arkitekter.

Antikvarisk konsekvensanalys

Rivning av befintlig bebyggelse

Inga delar av den befintliga byggnaden rivs, vilket är positivt med hänsyn till kulturvärden. Förslaget påverkar i olika utsträckning läsbarheten och upplevelsen av de egenskaper som ligger till grund för byggnadens, samt områdets, höga kulturvärden och redovisas i detalj nedan.

Bebyggelsestruktur

Förslaget innebär en förtätning av fastigheten samtidigt som de nya byggnadskropparnas höjd förändrar den befintliga bebyggelsekompositionens siluett. Genom att punkthusen placeras på den fd panncentralen kommer de befintliga byggnadskropparnas inbördes placering att förbli oförändrad. De tillkommande volymerna innebär dock att fd vagnhallen och tvätteriets låga byggnadskroppar kommer förändras och bli svåra att uppleva från vissa väderstreck. Detta resulterar i att upplevelsen och läsbarheten av anläggningens ursprungliga funktion, och hur sambandet mellan de olika byggnadskropparna såg ut påverkas negativt. Sambandet mellan de ursprungliga byggnadskropparna går dock fortfarande att uppleva inne i anläggningen och när man rör sig runt anläggningen.

De nya byggnaderna som uppförs på fastigheten resulterar i en bebyggelsemiljö med blandade funktioner, från att tidigare utgjort industribebyggelse till att även omfatta bostadshus. Detta innebär att läsbarheten av den ursprungliga stadsplanen och fastighetens funktion som industriområde fragmenteras, med negativ påverkan på kulturvärden som följd.

Balkongernas placeras mot olika väderstreck och ger intryck av att punkthusen vänder sig mot olika väderstreck, vilket står i kontrast till skivhusbebyggelsens konsekventa riktning i landskapet och tydliga mönster. Sammantaget riskerar

detta att påverka möjligheten till läsbarhet av helhetsmiljön, med negativt påverkan på kulturvärden som resultat. Genom en konsekvent placering av balkonger, som på Vita Liljan 3 och 4, blir punkthusens sammanhang som bostadshus tydligare samtidigt som de inpassas i skivhusbebyggelsens nord-sydliga bebyggelsemönster som präglar stadsdelen.

De egenskaper som ligger till grund för Bredängs höga kulturhistoriska värde saknas i stor utsträckning i småindustriområdet vilket ytterligare begränsar förslagets påverkan på kulturvärden.

Punkthusen på fd vagnhallen och tvätteriet länkas samman av en lägre byggnadskropp. Detta skapar en slutna fasadsektion mot gatan. I och med industriområdets omvandling till bostadsområde blir panncentralen del av en ny bebyggelsestruktur. Bostadsområdena i stadsplanen från år 1962 planerades med luftiga och genomsläppliga gårdar, vilket fortfarande präglar upplevelsen av stadsdelen. Byggnadskroppen mellan punkthusen motverkar, om än i begränsad omfattning, upplevelsen av den luftiga karaktären. Ett scenario med endast punkthus betraktas som ett mer lämpligt utförande med hänsyn till ovan nämnda karaktärsdrag.

Bebyggelsekaraktär

Maskinhallens glasade norrfasad med exponerad betongstomme står med sin öppna och luftiga karaktär i stark kontrast mot gavlarnas slutna tegelfasader. Den föreslagna till- och påbyggnaden på maskinhallen riskerar att fragmentera dess tydliga formspråk och addera nya uttryck i den begränsade material- och kulörpalett som präglar byggnadens arkitektoniska uttryck. Till- och påbyggnadens påverkan på panncentralens kulturvärden sker främst genom att de egenskaper som ligger till grund för byggnadens höga värden (monumentaltet, tydlighet

genom begränsad material och kulörpalett samt formspråk genom enkla former och kontrast mellan öppna och slutna fasader) blir mindre framträdande i stadsrummet. Med hänvisning till riktlinjerna i kulturmiljöanalysen (Tengbom, 2016) bör befintlig bebyggelse inte byggas till eller på, men genom att placera till- och påbyggnaden något indragen från norr minskar den negativa påverkan vilket är till fördel för upplevelsen och läsbarheten av panncentralens kulturvärden. Vidare bedöms gestaltningen av till- och påbyggnaden, med geometrisk och repetitiv fasadindelning och avsaknad av balkonger, positiv för anpassningen till befintlig byggnad.

Till- och påbyggnaden på maskinhallen samt de nya punkthusen innebär en påtaglig förändring av panncentralens form och volym. Läsbarheten av de ursprungliga byggnadskropparna och det arkitektoniska uttrycket förmedlar fragmenteras när de blir en del av en större sammansatt byggnadsvolym. Vidare blir de egenskaper som ligger till grund för panncentralens kulturvärden mindre framträdande och dominerande i stadsbilden, vilket är negativt med hänsyn till kulturvärden.

Genom att ge de olika tilläggen en gestaltning som tydligt förankrar de i sin respektive byggnadstypologi, punkthusen som bostadsbebyggelse och tillbyggnaden som en del av maskinhallen, kan den negativa konsekvensen av ovan nämnda aspekter begränsas.

Planförslaget innebär att panncentralen utgör det enda fysiska objekt som vittnar om industriområdets funktion i den ursprungliga stadsplanen. Panncentralen som representant för sitt kulturhistoriska sammanhang blir då allt viktigare, varför exteriöra ändringar och tillägg bör anpassas till byggnadens industrikaraktär avseende material och kulörer, etc, samt att befintliga byggnadsdelar och detaljer hanteras med varsamhet.

Det gröna Bredäng

Mellan och runt de hårdgjorda ytorna i industriområdet växer träd och buskar, och de naturliga höjdskillnaderna i terrängen är en karaktäristisk egenskap för stadsdelen. Beroende på hur det fristående punkthuset inpassas i terrängen kan dessa värden påverkas negativt. I enlighet med kulturmiljöanalysen från Tengbom (2016) bör ny bebyggelse integreras i vegetationen och anpassas till naturlig topografi, och ingrepp som bergsskärningar och utfyllning av naturlig terräng bör undvikas. Det mittersta punkthuset placeras på stolpar vilket tillåter att naturen sparas. Förslaget förväntas få begränsad negativ påverkan med hänsyn till gröna värden under förutsättning att de naturliga höjdskillnaderna behålls och förslaget tillför nya gröna inslag.

Vägarnas och gångstråkens struktur

Förslaget innebär ingen påverkan på kulturvärden som omfattar de befintliga vägarnas och gångstråkens struktur.

Siktlinjer, vyer och blickfång

Till- och påbyggnaden på maskinhallen kommer att utgöra ett tydligt blickfång från Bredängsvägen samt Ålgrytevägen i norr vilket motiverar höga krav på gestaltningen med hänsyn till byggnadens kulturvärden. De nya punkthusen riskerar att bryta siktlinjer mellan skivhusbebyggelsen norr om Bredängsvägen och söder om Gröna Stugans väg. Det visuella sambandet bidrar i viss mån till skivhusbebyggelsens dominans i- och prägel på området, men är inte avgörande för upplevelsen av de egenskaper som ligger till grund för områdets höga kulturvärden, varför påverkan på kulturvärden betraktas som begränsad.

Sammanfattande analys

Förslaget innebär en förtätning av fastigheten genom en byggnadstyp som avviker mot såväl industriområdets som skivhusbebyggelsens karaktär. Genom en konsekvent placering av balkonger blir punkthusens typologi och sammanhang tydligare.

Förslaget innebär vidare att bebyggelsen på Vita Liljan 2 blir ett mer visuellt påtagligt inslag i stadsbilden, vilket ställer krav på att tilläggen anpassas med hänsyn till såväl den fd panncentralens kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer, samt de egenskaper som ligger till grund för värderingen av Bredäng som ett kulturhistoriskt värdefullt område.

Förändringen av panncentralens form och volym påverkar läsbarheten av den ursprungliga byggnaden. Genom att ge de olika tilläggen en gestaltning som tydligt förankrar de i sin respektive byggnadstypologi kan konsekvensen begränsas.

Vid ett sådant scenario att panncentralen utgör den enda representanten för områdets industribebyggelse ökar kraven på att befintliga byggnadsdelar och detaljer hanteras med varsamhet. Vidare är det av stor vikt att till- och påbyggnaden av maskinhallen ges en medveten gestaltning och bearbetning avseende material och kulörer etc, för att samspela med byggnadens industrikaraktär. För att byggnadens kulturvärden inte ska påverkas negativt ska maskinhallens uppglasade norrfasad även i fortsättningen vara visuellt framträdande och tydligt läsbar i byggnadens uttryck.

7. Urmakaren 49

Nulägesbeskrivning

Fastigheten Urmakaren 49 ligger i anslutning till korsningen mellan Bredängsvägen och Ålgrytevägen. På fastigheten ligger en låg byggnad i en våning med stående träpanel och flackt sadeltak som uppfördes som fritidshem på befintlig grund efter ritningar från år 1991. Öster om byggnaden sträcker sig ett trädbevuxet höjdparti med partier med berg i dagen. Höjdpartiet utgör gränsen mellan Bredäng och Mälarhöjden. Den västra delen av Mälarhöjden är skrafferad i Stadsmuseet i Stockholms kulturhistoriska klassificering vilket betyder att bebyggelsen ännu inte är klassificerad. Byggnaden på Urmakaren 49 bedöms inte besitta sådana kulturvärden att ett bevarande är motiverat.

Vy från söder.

Planförslaget

Föreliggande planförslag innebär att befintlig byggnad på fastigheten rivs för att göra plats för två nya byggnader.

Ett skivhus i åtta våningar placeras parallellt med Ålgrytevägen. Sydost om detta, mot Bredängsvägen, placeras ett punkthus i sex våningar. Skivhuset som typologi syftar till att skapa ett sammanhang med de befintliga skivhusen. Höjd och längd motsvarar de befintliga skivhusens utformning och i förhållande till det planerade punkthuset blir skivhuset den visuellt dominerande volymen.

Illustrationsplan. Källa: DinellJohansson.

Byggnaderna utformas med plana tak med uppskjutande teknikbyggnader.

Skivhuset placeras något indraget från Ålgrytevägen för att möjliggöra grönskande förgårdsmark. Mellan skivhuset och den kuperade naturmarken i öster tillskapas en bostadsgård. I förslaget planeras bostadsgården med grönytor som lämpar sig för social samvaro och lek, samt en pergola. I det sydvästra hörnet skapas en platsbildning där det planeras för lokaler i bottenvåningen. I anslutning till platsbildningen placeras punkthusets entré.

Gatuperspektiv Bredängsvägen mot öster. Källa: DinellJohansson

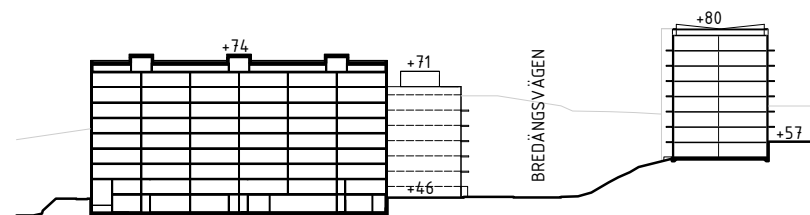

Gatuperspektiv Ålgrytevägen mot norr. Källa: DinellJohansson

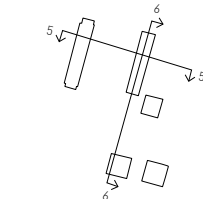
- Sektioner:
- Övre: Sektion från norr.
  - Mitten: Sektion från väster.
  - Nedre tv: Sektion från norr.
  - Nedre th: Sektion från söder.
- Källa: DinellJohansson.

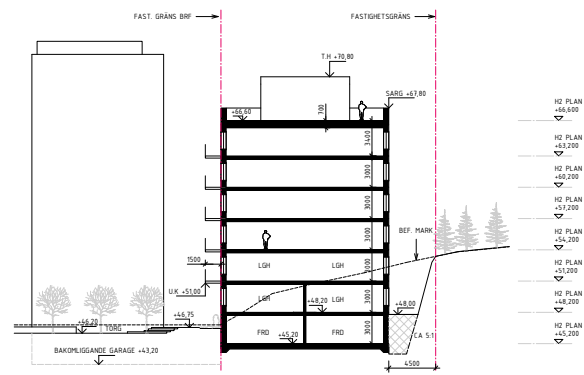
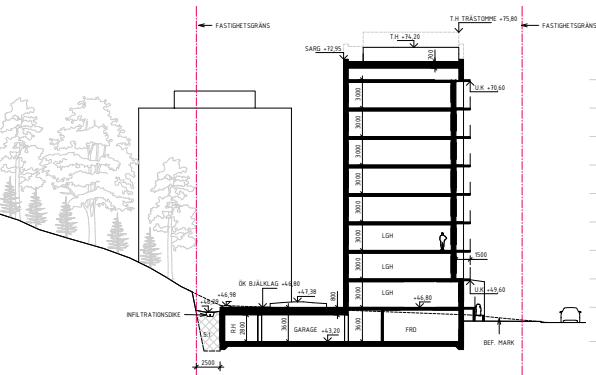
SEKTION
5-5
1:1000 [A3]

SEKTION
6-6
1:1000 [A3]

LÄNGDSEKTIONER PLANFÖRSLAGET
1:1000
5m 0 50m
Skala 1:1000

Antikvarisk konsekvensanalys

Rivning av befintlig bebyggelse

Befintlig byggnad från år 1991 tillskrivs inte sådana kulturvärden som motiverar att byggnaden skall bevaras, varför föreslagen rivning betraktas som godtaglig.

Bebyggelsestruktur

Bredängs bebyggelsestruktur präglas av enhetliga bebyggelsegrupper. Förtätningar och tillägg till stadsplanen från år 1962 är tydligt avgränsade och läsbara i stadslandskapet.

Det föreslagna skivhuset längs Ålgrytevägen inpassas i befintligt bebyggelsestruktur med smala byggnadskroppar i nord-sydlig riktning. Höjden är anpassad efter den äldre skivhusbebyggelsen vilket borgar för att den nya byggnaden kommer upplevas som ett väl anpassat tillägg i stadsrummet.

Punkthuset på Urmakaren 49 avviker som typologi mot såväl Bredängs dominerande skivhusbebyggelse som befintlig industribeachbyggelse i kvarteret Vita Liljan. Upplevelsen av planstrukturen och de tydligt avgränsade byggnadsgrupperna blir fragmenterad när nya byggnadstyper introduceras i sammanhanget, och en alltför varierad placering av byggnader kan påverka helhetsmiljön negativt och försvåra läsbarheten. Punkthuset saknar också den medvetna placering i förhållande till landskapets naturliga topografi som i övrigt präglar området. Fastighetens läge i direkt anslutning till två större vägar ger nybyggnationen en tydlig avgränsning mot sin omgivning vilket är positivt med hänsyn till påverkan på områdets kulturvärden.

Bebyggelsens karaktär

De nya byggnadernas påverkan på stadsdelens kulturvärden avseende bebyggelsens karaktär och arkitektoniska utformning är avhängig fasadens utformning mot gatan. Aspekter som material och kulör, etc kan hanteras för att säkra att tillägget anpassas efter den rådande karaktären i området.

Mot Ålgrytevägen utformas den nya bebyggelsen med grönskande förgårdsmark vilket kan betraktas som ytterligare en referens till 1960-talets skivhusbebyggelse, och en egenskap som är återkommande i området.

Det gröna Bredäng

Bredängs böljande landskap och bebyggelsens placering med anpassning till naturlig topografi är en framträdande egenskap för stadsdelen. Vidare framhålls grönstråken mellan stadsdelarna som viktiga för Bredängs karaktär. Den smala byggnaden längs Ålgrytevägen placeras på ett sätt som inte kräver några större ingrepp i bakomliggande naturmark i öster, vilket är positivt för områdets gröna värden. Placeringen av punkthuset samt utformning av gårdsmarken innebär ingrepp i befintlig naturmark i öster vilket har negativ påverkan på områdets gröna värden. Ingrepp som bergskärningar och utfyllning av naturlig terräng bör undvikas.

På fastigheten finns ett antal (äldre) träd som bidrar till områdets gröna karaktär. Dessa kommer att fällas vilket innebär viss negativ påverkan på områdets gröna värden. I förslaget utformas förgårdsmarken samt platsbildningen vid korsningen med gröna inslag, vilket är positivt med hänsyn till områdets karaktär och gröna värden.

Vägnas och gångstråkens struktur

Förslaget innebär ingen påverkan på kulturvärden som omfattar de befintliga vägnas och gångstråkens struktur.

Siktlinjer, vyer och blickfång

Med det nya punkthuset som föreslås på Urmakaren 49 kommer stadsdelen annonseras genom en ny byggnadstypologi längs Bredängsvägen från öster. Den monumentala skivhusbebyggelsen med sina karaktäristiska ljusa putsfasader kommer bli något mindre framträdande i upplevelsen från denna entré i vägnätet. Siktlinjerna begränsas idag av landskapets nivåskillnader varför det inte betraktas som en värdefull vy, men viss negativ påverkan på områdets kulturvärden kan följa av förslaget.

Sammanfattande analys

Den smala byggnadskroppen längs Ålgrytevägen förväntas kunna upplevas som ett väl inpassat tillägg i befintlig bebyggelsestruktur. Punkthuset utgör ett mer främmande tillägg som påverkar läsbarheten av planstrukturen med tydligt avgränsade byggnadsgrupper. Vidare sker placeringen av punkthuset på bekostnad av naturmark mot öster vilket påverkar områdets gröna värden negativt. Fastighetens tydliga avgränsning mot Ålgrytevägen och Bredängsvägen gör att nybyggnationen påverkan på områdets kulturvärden betraktas som begränsad, förutsatt en medveten och anpassad fasadgestaltningen mot gatan.

8. Frimurareorden 2

Nulägesbeskrivning*

I norra utkanten av centrumbebyggelsen ligger Bredängs kyrka, inbäddad i grönska mot bakomliggande skogsbevuxna höjdparti. I väster sträcker sig ett öppet grönområde framför de höga skivhusen. Kyrkan är uppförd som en enkel souterrängsbyggnad med två kubiska volymer med två respektive tre våningsplan, med fasader i brunt tegel med krönplåt i koppar mot det flacka motfallstaket i papp. Entréerna består av grönmålade trädörrar, flera med över- och/eller sidoljus. Huvudentrén på norra fasaden accentueras genom ett kopparinklätt skärmtak som i hörnen stöds av stora svampformade pelare. Huvudentréns placering på norra fasaden ger intrycket av att byggnaden vänder sig från centrumbebyggelsen. Detta förstärks genom den södra fasadens strama uttryck. Fönstersättningen består av enlufts-fönster med fönsterbågar i trä och aluminium i varierande storlekar. På den östra fasaden hänger kyrkans klocka och på den södra sitter ett stort krucifix. Dessa uppfördes 1988.

Även interiört bevarar byggnaden hög grad av ursprunglighet i material och inredning.

Nedan följer en sammanfattning av byggnadens kulturhistoriska värde.

Byggnaden ingår i ett område som i sin helhet bedöms besitta stora byggnadshistoriska värden. Genom en kontrasterande materialpalett accentueras de två byggnadstypologierna, bostadshusen med sin släta puts mot centrumbebyggelsens tegelfasader. Kyrkobyggnaden ingår som en viktig komponent i centrumbebyggelsen, såväl arkitektoniskt som funktionellt. Byggnaden är utförd med stor omsorg om material och gestaltning vilket framhäver den ytterligare i sitt sammanhang. Den är välbevarad med såväl ursprunglig planlösning som originalmaterial exteriört som interiört.

Byggnaden karaktäriseras av sina kubiska volymer som understyrks av det bruna teglet. Formspråk, planlösning och materialval är tidstypiska för det sena 1960-talet. Kyrkan är informell i sin arkitektur och funktionellt tidstypisk med en stor del av församlingens verksamhet integrerad i byggnaden. Rummen har fina utblickar mot omgivande natur samt rikligt dagljusinsläpp. Detta ligger till grund för byggnadens höga arkitektoniska och miljöskapande värden.

Signifikant för stadsdelen är den starka samverkan mellan landskap, bebyggelse och orörd natur. Detta framträder tydligt genom kyrkans placering nära ett skogsbeklätt berg vilket skapar fina utblickar mot naturmark och grönska inifrån kyrkobyggnaden.

Kulturhistoriskt värdefulla delar och detaljer

- Fasader i brunt tegel, betongsockel och murkrön med kopparplåt.
- Dörrar med över- och sidoljus, sidoentréer.
- Skärmtak med kopparplåt.
- Fönster med trä och aluminiumbågar, kopparplåtsdetaljer.
- Armaturer i koppar alt- vita glaskupor.
- Naturmark med skogsbeklätt berg i norr.
- Trappa i natursten, smidesräcken och smidesstaket.
- Fris i gatsten närmast fasaderna mot norr och söder.
- Parkering omgärdad av träd och rosenbuskar, enklare planteringar.

I den antikvariska förundersökningen identifieras ovanstående delar av byggnaden och dess omgivning som väsentliga för försåelsen för- och upplevelsen av kulturvärdena. De har ett särskilt bevarandevärde och bör beaktas vid eventuella ändringar eller ingrepp. Interiören hanteras endast övergripande i detta skede då den inte påverkas av förslaget till ny detaljplan, och kan hanteras vidare i bygglovsskedet.

*texten är en bearbetning av den antikvariska förundersökning som AIX tagit fram 2023.

Tv: Fasad mot söder

Nästa sida

Övre v: Fasad mot norr

Övre m: Entre mot norr

Övre h: Fasad mot norr

Nedre v: Gavel mot öster

Nedre h: Vy från sydost

Planförslaget

Planförslaget innebär att Bredängs kyrka medges en ny påbyggnad i en våning och en ny entrébyggnad mot Bredängsvägen. Förslaget med den nya påbyggda våningen ämnar behålla byggnadens befintliga formspråk och addera en rektangulär volym i en våning. Förslagets ambitioner om att bevara byggnadens ursprungliga karaktär representeras av en transparent, lätt och luftig konstruktion som placeras med ett indrag på 60 cm mot söder. Församlingens idé på gestaltning innebär att fasaden utförs av två typer av plåt i rödbruna kulörer, växelvis lackerade och rosttröga. Detta redovisas i församlingens förslag som ett sätt att betona den kompakta känslan i den befintliga byggnadens bruna tegel och jordbundna stabilitet. Större fönsteröppningar placeras med visst djup för att ge skuggreliefer. Taket kläs med sedum. Mot norr placeras påbyggnaden med ett indrag på som mest 2,5 meter vilket möjliggör en terrass från vilken en utvändig brandtrappa leder ner längs byggnadens östra fasad. Brandtrappan är utformad med samma uttryck som påbyggnaden.

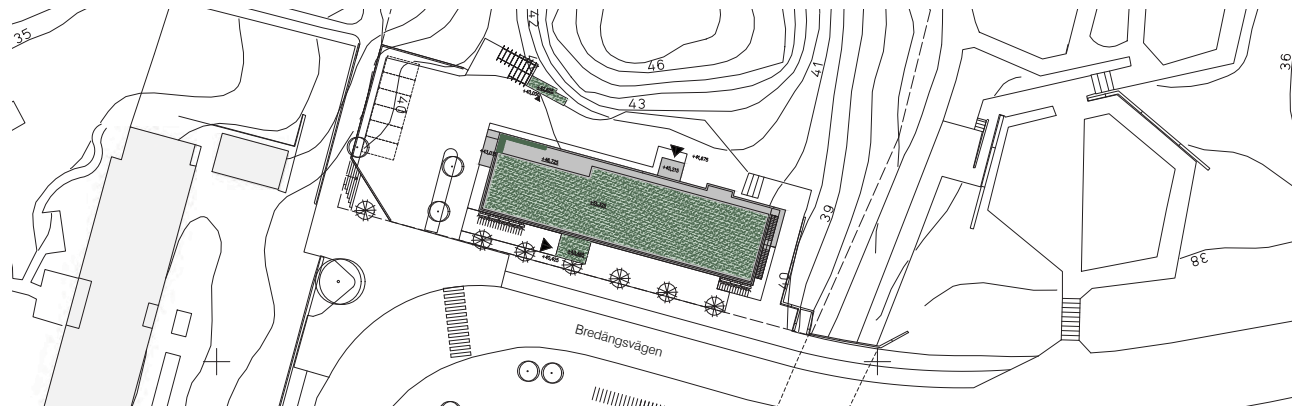
I markplan mot Bredängsvägen i söder tillskapas en ny entré. Enligt ombyggnadsstrategin skall den nya entrén utformas som ett vindfång i glas och plåt, med sedumtak. Gestaltningen av vindfånget skall hämta inspiration från befintligt skärmtak ovan entré mot norr. För att nå den nya entrén bereds marken längs södra fasaden med någon typ av hårdgjord markbeläggning. På förgårdsmarken längs Bredängsvägen planteras nya träd. Ett nytt sop- och miljörum placeras strax nordväst om kyrkan, och utformas med material likt påbyggnaden. I föreslagen planändring kapas den formgjutna betongmuren väster om kyrkan för att bredda befintlig gångväg mot Bredängsparken.

Enligt församlingens ombyggnadsstrategi kommer rummen i hög grad bevara sin ursprungliga utformning, och förslaget till ny rumsindelning strävar mot att behålla så många av de befintliga väggarna som möjligt. I förslaget tillskapas en

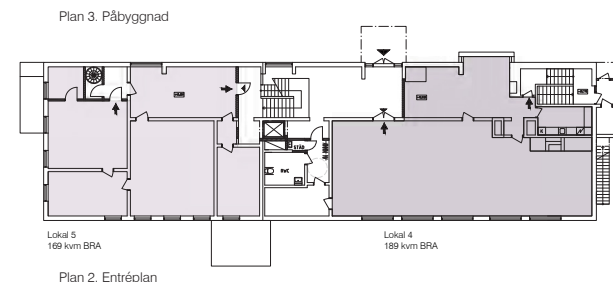
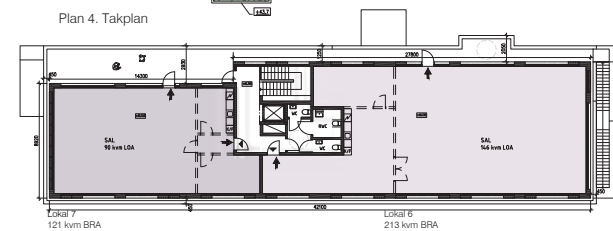
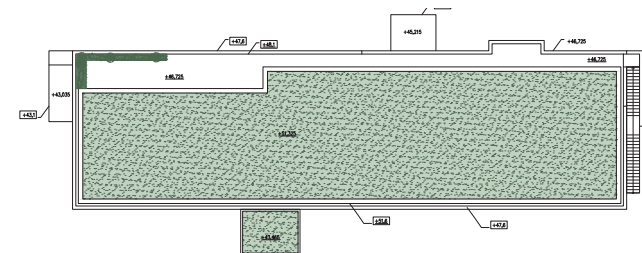
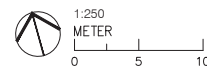
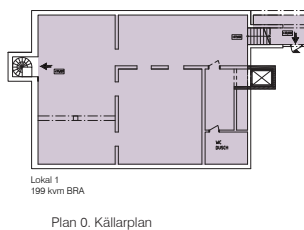
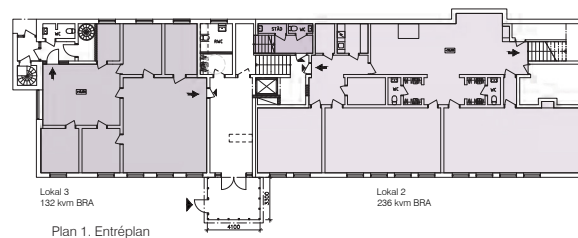

hiss för att binda samman samtliga våningsplan. Åtgärden innebär vissa ingrepp i ursprunglig planlösning, bland annat skapas ett nytt entrerum genom rivning av väggar i pentryt på bottenvåningen.

Situationsplan Frimurareorden 2. Källa: EQ Arkitekter.

Planer Frimurareorden 2. Källa: EQ Arkitekter AB.

Antikvarisk konsekvensanalys

Rivning av befintlig bebyggelse

Inga delar av den befintliga byggnaden rivs, vilket är positivt med hänsyn till kulturvärden. Förslaget påverkar i olika utsträckning läsbarheten och upplevelsen av de egenskaper som ligger till grund för byggnaden, samt områdets, höga kulturvärden och redovisas i detalj nedan.

Bebyggelsestruktur

Den föreslagna påbyggnaden förhåller sig till centrumsbebyggelsens låga skala, men innebär trots det en märkbar förändring av byggnadens volym och i kombination med att byggnadens totala höjd ökar kommer kyrkan bli ett mer visuellt påtagligt inslag i stadsbilden. Den nya påbyggnaden följer den befintliga byggnadens planform, med ett indrag på minst 60 cm. Med hänvisning till riktlinjerna i kulturmiljöanalysen (Tengbom, 2016) bör befintlig bebyggelse inte byggas till eller på, men genom denna gestaltungsprincip underordnar sig påbyggnaden den befintliga byggnadens formspråk vilket ökar möjligheterna för påbyggnaden att upplevas som ett anpassat tillägg med förankring till platsen och med hänsyn till kyrkans placering i befintlig bebyggelsestruktur.

Sop- och miljörummet placeras i anslutning till naturlig stig som leder norr om fastigheten, och med god anpassning till naturen och landskapet. Den låga volymen bidrar till att förslaget inte förväntas innebära någon negativ påverkan på kulturvärden.

Bebyggelsens karaktär

Med hänsyn till byggnadens exponerade läge i centrumsbebyggelsens utkant blir valet av material och materialbehandling av stor vikt för hur förändringarna påverkar byggnadens kulturvärden. Kyrkan som byggnad är lågmäld, men har genom sin materialitet, proportionering

och slutenhet en sakral och värdig karaktär. De mörka stenarna harmoniserar väl med den omgivande naturen, och detaljer som krönplåt i koppar och fönsterramar i trä och aluminium skapar en sammanhållen helhet. Samtidigt som kyrkan har sitt egna uttryck är den tydligt sammankopplad med centrumbebyggelsen - en av Bredängs två kontrasterande typologier som påbyggnaden måste förhålla sig till. Kyrkan är utförd med stor omsorg om såväl material som gestaltning, och för att dessa egenskaper även i fortsättningen skall prägla upplevelsen av byggnaden krävs att påbyggnaden inte blir dominerande i sammanhanget eller att kontrasten mellan de två årsringarna upplevs för apart.

I Tengboms kulturmiljöanalys förordas att ny bebyggelse bör gestaltas med nutida utformning men förhålla sig till den befintliga arkitekturens karaktärsdrag med anpassning till volym, material och kulörer. Samtliga tillägg föreslås utformas i en gemensam materialpalett som främst består av plåt, glas och sedumtak. Plåt och glas är etablerade material i området. Den rödbruna kulörpaletten syftar till att samspela med den befintliga byggnadens uttryck, vilket är positivt med hänsyn till byggnadens kulturvärden. Än viktigare blir materialets karaktär, patinaegenskaper, etc, vilket bör analyseras genom prover på plats i ett senare skede. Sedumtak utgör ett mer främmande inslag, men påbyggnaden läses som ett avgränsat tillägg och en tydlig årsring varför taket bör kunna utformas på detta sätt.

Det föreslagna vindfånget har, trots försöket till anpassning till befintligt skärmtak på byggnadens norrsida, en något generisk utformning som riskerar att skada/minska byggnadens stramt sakrala karaktär. Att ta upp ett dörrhål i muren och tillföra ett vindfång i det föreslagna läget kan vara möjligt under förutsättning att tillägget ges en värdig och till byggnaden väl anpassad utformning. Vidare bör vindfånget

hålla samma höga kvalitet som befintlig byggnad vad gäller material och utförande. Det föreslagna sedumtakets på vindfånget riskerar att bli visuellt påtagligt och utgöra ett stilbrott i kontrast till byggnadens ursprungliga uttryck, varför det betraktas som olämpligt.

Möjligheten att annonsera den nya entrén mot torget genom ett större murgenombrott i stället för ett vindfång, vilket skulle bevara fasadkompositionens ytmässiga karaktär, kan prövas.

Genom att tillskapa en ny entré förskjuts byggnadens framsida från norr till söder. Förändringen påverkar läsbarheten av kyrkans ursprungliga utformning och innebär negativ påverkan på byggnadens kulturvärden.

Den östra gaveln är helt sluten och förmedlar på ett effektivt sätt byggnadens arkitektur och materialitet från Bredängsvägen och gångvägen genom grönområdet i nordöst. Här placeras en ny brandtrappa med samma uttryck som påbyggnaden. Förändringen innebär att fasaden även fortsättningsvis kommer vara sluten. Teglets uttryck blir något mindre dominerande åt dessa väderstreck, men den negativa påverkan på byggnadens kulturvärden betraktas som begränsad.

Sop- och miljörummet utformas med samma material och kulör som påbyggnaden och kommer läsas som ett avgränsat tillägg och en tydlig årsring utan negativ påverkan på kulturvärden.

Det gröna Bredäng

Förslaget innebär ingen påverkan på Bredängs gröna värden.

Vägarnas och gångstråkens struktur

De låga betongmurarna med smala vertikala kannelyrliknande räfflingar som kring trappor, parkeringsplatser med mera är ett karaktäristiskt inslag i Bredäng. Det ingrepp i befintlig mur som följer av att rikta om gångvägen väster om kyrkan innebär negativ påverkan på kulturvärden och bör undvikas.

I övrigt innebär förslaget ingen påverkan på kulturvärden som omfattar de befintliga vägarnas och gångstråkens struktur.

Siktlinjer, vyer och blickfång

Endast från ett fåtal punkter i det omgivande landskapet förväntas påbyggnaden bryta längre siktlinjer, men ytterst sällan på ett sådant sätt att upplevelsen av Bredängs monumentala skivhusbebyggelse eller någon annan av de egenskaper som ligger till grund för områdets höga kulturvärden påverkas. Påbyggnaden kommer bli synlig framför allt från centrumbebyggelsen och perrongen i söder, varför tilläggen bör gestaltas med hänsyn till de egenskaper som karaktäriserar denna del av Bredäng.

Sammanfattande analys

Den föreslagna påbyggnaden innebär en märkbar förändring av byggnadens volym och i kombination med att byggnadens totala höjd ökar kommer kyrkan bli ett mer visuellt påtagligt inslag i stadsbilden. Byggnaden bedöms med hänsyn till sitt tydliga formspråk kunna bära upp den typen av påbyggnad som föreslås. Förutsatt höga krav på materialitet och detaljutformning med hänsyn till den befintliga byggnadens egenskaper och karaktärsdrag, har påbyggnaden goda möjligheter att upplevas som en intressant och väl anpassad ny årsring.

Att ta upp ett dörrhåll i muren och tillföra ett vindfång i det föreslagna läget kan vara möjligt under förutsättning att

tillägget ges en värdig och till byggnaden väl anpassad utformning. Vidare bör vindfånget hålla samma höga kvalitet som befintlig byggnad vad gäller material och utförande. Det föreslagna sedumtaket på vindfånget riskerar att bli visuellt påtagligt och utgöra ett stilbrott i kontrast till byggnadens ursprungliga uttryck, varför det betraktas som olämpligt.

Ingrepp i betongmuren bör undvikas.

9. Källor

Tryckta källor:

AIX Arkitekter AB (2023). Bredängs kyrka, Antikvarisk förundersökning

AIX arkitekter AB (2023). Värmeverket, Antikvarisk förundersökning

Stockholms stad stadsbyggnadskontoret planavdelningen (2021).

Startpromemoria för planläggning av centrala Bredäng, Vita Liljan 3 mfl i stadsdelen Bredäng 2021-10-04.

Tengbom arkitekter AB (2016). Bredäng, Kulturmiljöanalys

Digitala källor:

Bebyggelseregistret

Kartmaterial från Lantmäteriet

Underlag från respektive byggaktör genom Stockholms stads stadsbyggnadskontor